

Driemaandelijks tijdschrift
zevende jaargang nummer 3
september 1984

Orgelkunst

ORGELKUNST

VIIde jaargang, nummer 3 — september 1984

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst.

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Pierre Hardouin (Fr.), Bernard Huys, Dr. Ewald Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braekmans, Berten De Keyzer, Ignace De Sutter, Daniel Liévois, Jos Meersmans, Paul Raspé, Edmond Saveniers, Raymond Schroyens, Maurice Truyers, Francis Van Bree, Koos van de Linde (Ned.), Kristiaan Van Ingelgem, Jan Van Landegem, Gabriël Willems.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen

Rekeningnummers op naam van « Orgelkunst », Grimbergen

België : K.B. 436-6204991-57

Nederland : Spaarbank Limburg : 85.89.45010

(Postgiro Spaarbank Limburg : 105.81.80)

Abonnement

België : 380 F.

Nederland : 23,- Gld

Andere landen : 450 B.F.

Steunabonnement : min. 500 F.

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de redactie is verboden.

Inhoud

	blz.
Jan en Martinus van Loo orgelmakers te Aalst	<i>D. Liévois</i> <i>Gh. Potvlieghe</i>
Orgelmakers van Loo	3
De familie van Loo te Aalst	4
Werklijst meester Jan van Loo	6
Werklijst meester Martinus van Loo	6
Dendermonde	
Jan van Loo	
Het grootorgel	7
Het positief	13
Martinus van Loo	13
Retrospectief	16
Hamme	
Jan van Loo	19
Martinus van Loo	19
Lebbeke	
Jan van Loo	19
Martinus van Loo	22
Noten	
Gewone noten	24
Betreffende Dendermonde	26
Betreffende Hamme	29
Betreffende Lebbeke	29
Bijlagen	34
I. - Contract Lebbeke 1651	35
II. - Prijsopgave begijnhof Dendermonde 1687	36
III. - Contract Lombeek 1701	37
IV. - Contract Berlaar 1707	38
V. - 'Staet estematif' Dendermonde [1828]	39
Mededelingen	41
Agenda	47
Orgeltijdschriften	47

Jan en Martinus van Loo orgelmakers te Aalst

D. LIEVOIS & G. POTVLIEGHE

Orgelmakers van Loo

In de organografie treffen we de volgende bouwers aan die de naam van Loo dragen, doch waarvan de verwantschap met Jan en Martinus van Loo totnogtoe onbekend is :

1. Joannes van Loo

Nogal geïsoleerd verschijnt Joannes van Loo in de orgelhistorie met onderhoudswerk in de St.-Jakobskerk te Brugge, in 1623 en 1624 (1). Met dit werk zet hij de activiteit verder van de Brugse orgelmaker Nicolaas Helewout. In 1626 echter wordt hij reeds opgevolgd door Crispijn Dubois en nadien komt Helewout terug om een nieuwe orgel te bouwen. Mogelijk is deze Joannes dezelfde als de Jan van Loo die de abdijkerk van Affligem voorziet van een nieuw orgel in 1629 (2), alhoewel hiermee ook reeds de Jan van Loo, waarover deze bijdrage handelt, kan zijn bedoeld, al moet men toegeven dat hij dan wel bijzonder jong zou zijn geweest (hij werd geboren rond 1610) voor een zo belangrijke opdracht.

2. Martinus van Loo

Even vaag is de figuur van Martinus van Loo die in 1627 een orgel in het Begijnhof te Dendermonde bouwde (3). Indien hij de vader was van onze Jan van Loo (° ca. 1610 - † Aalst 1689), overleed hij vóór 1642 omdat hij niet de peter wordt van één van diens oudste kinderen (dat dan Martinus of Martina zou heten) ; de naam Martinus voor het tweede kind van meester Jan van Loo is evenmin een bewijs dat de Martinus van het Begijnhof te Dendermonde zijn grootvader zou zijn, vermits zijn meter Martina heet.

3. Jan en Martinus van Loo, orgelmakers te Aalst

Over deze beide orgelmakers handelt onze bijdrage.

De familie van Loo te Aalst

De familie van Loo is wellicht niet autochtoon in Aalst ; in de 16de en de eerste helft van de 17de eeuw vinden we enkele schaarse vermeldingen van de familienaam, doch zonder duidelijke relatie met Jan van Loo. We treffen diens overlijden aan op 19 november 1689 (4), met de vermelding dat hij toen ongeveer tachtig jaar oud was, waaruit we afleiden dat hij omstreeks 1610 geboren werd. Waar hij geboren was en waar hij huwde weten we niet ; wél dat zijn vier kinderen in Aalst het licht zagen. Eén van hen was Martinus, te Aalst gedoopt op 9 december 1643 (8) en er overleden op 22 februari 1727 (10), die samen met zijn vader werkte en hem naderhand opvolgde.

Genealogisch vinden we het volgende :

1. Meester Joannes/JAN VAN LOO/Lo(o)ij/Loei (gehuwd met Joanna Raes) werd op 19 november 1689 in de Sint-Maartenskerk te Aalst begraven ; hij was toen circa 80 jaar oud (4), van wie :
  - 1.1. Maria, gedoopt op 29 juli 1642 (peter Joannes vander Straeten, meter Maria Raes) (5) ; overlijden niet duidelijk : een Maria van Loeij overlijdt op 31 december 1708 (6), een andere Maria van Loo, « filia devota », overlijdt op 20 september 1722 (7) ;
  - 1.2. MARTINUS, gedoopt op 9 december 1643 (peter Christophorus van Haute, meter Martina Raes) (8) ; gehuwd op 5 juli 1670 met Joanna Van (N)Uffel (getuigen Joannes van Looij en Henricus Goessens) (9) ; overleden op 22 februari 1727 (10) ; geen kinderen ;
  - 1.3. Anna, gedoopt op 6 maart 1648 (peter Joannes vander Straeten, meter Anna Droeshoudt) (11) ; geen huwelijk, noch overlijden te vinden ;
  - 1.4. Joannes Baptista, gedoopt op 13 maart 1651 (peter Joannes de Rijbel, meter Anna Droeshout) (12) ; huwde op 8 februari 1677 met Adriana Bayens (later Baijens/Buydens) (getuigen meester Joannes van Loo en Daniel vanden Branden) (13) ; hij had ten minste acht kinderen waarvan grootvader meester Joannes, oom Martinus en diens vrouw Joanna van (N)Uffel sommigen ten doop hielden ; hij overleed op 26 augustus 1730 (14).

Andere genealogische gegevens, onder meer deze betreffende de kinderen van Joannes Baptista zijn hier niet meer relevant omdat we onder hen geen enkele orgelmaker meer kunnen ontdekken ; vermelden we nog dat we in de loop van de tweede helft van de 18de eeuw nog slechts één overlijden van een Van Loo in Aalst aantreffen : de familie blijkt dus uit de stad te zijn verdwenen (15).

Een interessant gegeven betreffende meester Jan van Loo is dat hij een huis bewoonde in de Pontstraat te Aalst ; dit wordt als volgt beschreven : ' Pontstraet. het hujs ende erfve van mr. Jan van Loije, breedt ter straeten 28, diep 19, daer in wesende vloer en keuckenelder, twee staigien, noch een camer 20 ende 17, twee staggien, noch een keukenten aftreck 16 ende 8, achter erfven 18 ende 27 voet, genoemen op een duijsent vijf hondert guldens, gelt 10 gulden '. (16)

In dit artikel brengen we de gegevens samen die ons in het huidige stadium van het onderzoek bekend zijn ; zeer veel informatie valt er nog te rapen in de kerkrekeningen. Vaak doen posten die niet rechtstreeks met de orgelbouw te maken hebben, doch die betrekking hebben op tractaties, logies, drinkgeld, verplaatsingen, vervoer en dergelijk meer, ons zeer waardevolle en preciese gegevens aan de hand.

Alle teksten die met Jan en Martinus van Loo verband houden publiceren we in extenso in bijlage. In het bijzonder vestigen we de aandacht op de enige twee contracten die bij ons weten bewaard zijn : dat van Jan van Loo (Lebbeke, 1651) dat reeds eerder door J. Dauwe werd gepubliceerd (17) en dat van Martinus van Loo (Lombeek, 1701) dat nog niet werd uitgegeven.

Om de rekeningposten in hun 'natuurlijke' rangorde te bewaren, dit wil zeggen in deze waarin ze in de rekeningen voorkomen, geven we de noten in vier reeksen weer : vooreerst de gewone aantekeningen en vervolgens de verwijzingen naar de rekeningen, voorzien van de beginletter van de reeks waartoe ze behoren (D voor Dendermonde, H voor Hamme en L voor Lebbeke). Hopelijk kunnen deze gegevens later eens worden aangevuld met de boekhoudkundige verwijzingen die we nog

in andere kerkrekeningen kunnen aantreffen, ten einde de voorlopige werklijsten aan te vullen die ons heden bekend zijn.

Werklijst van meester Jan van Loo

(° ca. 1610 - † te Aalst 1689) :

- 1651. *Lebbeke : contract voor grondige herstelling van het orgel (tekst in Bijlage I)*
- 1652. *Aalst, Sint-Martinuscollegiale : onderhoudscontract voor het orgel en het positief (REYNAERT J., St.-Martenskerk te Aalst, in : De Schalmei, 1947, p. 136).*
- 1654-56. *Dendermonde, Onze-Lieve-Vrouwecollegiale : reparatie aan het positief van de Sint-Rochuskapel.*
- 1656. *Dendermonde, ibidem : (ver)nieuwbouw van het groot orgel en reparatie aan het rugpositief.*
- 1658. *Lebbeke : reparatie*
- 1658-1659. *Hamme : reparatie*
- 1659. *Lebbeke : reparatie*
- 1659-1660. *Dendermonde, Onze-Lieve-Vrouwecollegiale : onderhoud*
- 1660. *Dendermonde, ibidem : verplaatsing van het groot orgel*
- 1660-1661. *Lebbeke : reparatie*
- 1661. *Dendermonde, Onze-Lieve-Vrouwecollegiale : onderhoud*
- 1662. *Lebbeke : afbraak van het orgel*
- 1662-1663. *Dendermonde, Onze-Lieve-Vrouwecollegiale : nieuw positief (nu in Vlassenbroek)*
- 1662-1663. *Hamme : onderhoud*
- 1663. *Dendermonde, Onze-Lieve-Vrouwecollegiale : reparatie van het groot orgel en het positief*
- 1663. *Lebbeke : wederopbouw en reparatie*
- 1664. *Lebbeke : reparatie*
- 1664. *Dendermonde, Onze-Lieve-Vrouwecollegiale : reparatie van het positief*
- 1666, 1667 en 1669. *Lebbeke : telkens onderhoud*
- 1670. *Lebbeke : reparatie*
- 1671, 1672, 1673 en 1675. *Lebbeke : telkens onderhoud*
- 1677. *Lebbeke : reparatie*

Werklijst van meester Martinus van Loo

(° te Aalst 1643 - † te Aalst 1727) :

- 1673. *Zottegem : nieuw orgel (GREGOIR Ed., La facture et les facteurs d'orgues, Antwerpen, 1965, p. 189)*

- 1676. *Dendermonde, Onze-Lieve-Vrouwecollegiale : reparatie aan het groot orgel*
- 1676. *Meerbeke : reparatie (DE KEYSER B., Figuren uit Vlaanderens orgelhistorie, in : De Schalmei, 1949, p. 50)*
- 1676. *Ninove, Sint-Cornelisabdij : reparatie (ibidem)*
- 1676-1677. *Hamme : reparatie*
- 1683 (ca.). *Dendermonde, Onze-Lieve-Vrouwecollegiale : reparatie aan het positief*
- 1681-1689. *Lede : onderhoud (DE KEYSER B., Figuren uit Vlaanderens orgelhistorie, in : De Schalmei, 1947, p. 28)*
- 1683, 1684, 1685, 1687, 1689, 1692, 1696 en 1697. *Lebbeke : reparaties en onderhoud*
- 1685. *Moorsel : nieuw orgel (DE POTTER Fr. en BROECKAERT J., Geschiedenis der gemeenten van Oostvlaanderen, Arrondissement Aalst, dl. III, Moorsel, p. 65)*
- 1687. *Dendermonde, Sint-Alexiusbegijnhof : prijsopgave voor de verplaatsing van het orgel (tekst in Bijlage II)*
- 1689 (ca.). *Aalst, Sint-Martinuscollegiale : onderhoud (REYNAERT J., St.-Martenskerk te Aalst, in : De Schalmei, 1947, p. 136)*
- 1701. *Lombeek : nieuw orgel (tekst in Bijlage III) niet gedateerd. Berlaar : nieuw orgel (wordt in 1707 verbouwd door Hendrik Pesscheur ; zie Bijlage IV)*

DENDERMONDE, O.-L.-Vrouwekerk

Het grootorgel

Jan van Loo

Voor de Collegiale te Dendermonde was het midden van de 17de eeuw belangrijk op institutioneel en bouwkundig gebied. Voor de zuidelijke Nederlanden brak er na het Verdrag van Westfalen (1648) een relatief rustige periode aan : het maatschappelijk leven viel in de oude plooi, de beslissingen van het Concilie van Trente werden systematisch doorgevoerd ; wat dit laatste betreft speelde bisschop Antonius Triest (1576-1657) in het bisdom Gent en ook te Dendermonde een belangrijke rol. De nieuwe

statuten voor het Kapittel van Onze-Lieve-Vrouw, in 1627 door de bisschop voorgesteld en op 23 november 1632 door de vorst als 'patronus' bekrachtigd, traden op 27 september 1653, na het overlijden van kanunnik Claudius de Bruine, in voege. Tegelijk werd er een belangrijke bouwactiviteit aangevat.

Op 13 februari 1651 kreeg bouwmeester Tobias d'Oosterlinck uit Gent betaling voor zijn plan voor de vernieuwing van het hoogkoor (D5). In dit project waren begrepen: de verhoging van het gewelf, de verplaatsing van het hoogaltaar, de bouw van een nieuw doksaal en van een nieuw orgel.

Aan het instrument dat in 1555 door meester Antonius Moors uit Antwerpen was gebouwd, werden er in de eerste helft van de 17de eeuw reparaties uitgevoerd door meester Hendrik Snouck uit Gent (in 1610) en door meester Jan Jansone van Weert. Deze laatste sloot na de herstelling van 1642 een onderhoudscontract af dat hij tot 1643 nakwam (D1). Daarna was dit niet meer het geval (D3) zodat deze post uiteindelijk uit de kerkrekeningen werd weggelaten. In welke staat het orgel zich toen bevond weten we niet. Voor het opluisteren van de koordiensten stelde meester Guilliam Laureyssens, de waard van de Kapittelkelder, zijn klavecimbel ter beschikking (D2) en zangmeester Petrus Vallé deed dit met zijn positieforgel, dat hij na ongeveer vijf jaar terugnam, wellicht wanneer hij op 17 maart 1651 als zangmeester werd vervangen door Everardus Trappeniers (D4).

De rekeningposten betreffende het orgel van Jan van Loo zijn niet zo expliciet als we het zouden wensen en bij gebrek aan het bouwcontract moeten we ons zo goed mogelijk een weg weten te ontdekken met behulp van de sporadische aanduidingen uit de rekeningen.

De voornaamste betaling betreffende de orgelkast werd gedaan aan de Dendermondse schrijnwerker Herman Ulner, voor zijn werk aan de kast zelf en aan het 'compertiement' of de ruimte onder het orgel waar de blaasbalgen lagen (D13). Het ontbreken van de kerkrekening van 28 april 1652 tot 4 maart 1654 laat ons niet toe te verifiëren of hij de ganse orgelkast zelf vervaardigde. Op te merken valt echter dat niet alle houtwerk in één geheel, doch in afzonderlijke delen werd aanbesteed. Pieter van Hamme, de rendant of rekenplichtige van de kerk, kocht zelf het schrijnhout voor de kast en voor het decoratieve snijwerk (D20). Dit werd vervaardigd door Christoffel Coopman (D12), die ook nog

20 voet loofwerk en evenveel eierlijst met drie rozen leverde (D9). François de Wettère draaide twaalf 'cudelappen' (dit is een verbastering van het franse 'cul-de-lampe', d.i. een sluitstuk in de vorm van een lampsteun) voor onder de orgelkast (D14). Meester Jan Peele, die door E. Dhanens wordt geïdentificeerd met de Gentse houtsnijder Jan (van) Poele (18) leverde de koning David en de vier engelen die op de grote orgelkast stonden (D6), benevens de twee engelen en de twee kandelaars voor de kleine orgelkast (D8). De weduwe van Herman Ulner (hij overleed begin 1656) (19) werd vergoed voor het snijden van twee engelen, twee kandelaars en twee plinten (D18).

Hendrik Tossyn leverde twaalf koperen pilaren voor het orgel (D7), waarvan de weduwe van Cornelis de Schaepdryver er één bekostigde (D25); wellicht betreft het hier de balusters voor de borstwering.

R.A.G., Fonds Lebbecke (kerk) nr. 7. Kontrakt medeondertekend door Jan van Loo

Voor wat het uitzicht van de orgelkast aangaat, verleent de tekening van de architecten Beeckman en Depauw van 14 juni 1858 ons enig inzicht. Het instrument dat we hier afgebeeld zien werd bij de vergroting van het orgel door M. Van Peteghem-Cornet in het begin van de zestiger jaren met twee torens uitgebreid, doch vormt nog steeds de kern van het huidige orgel. Het groot aantal beelden dat op de orgelkast werd geplaatst (twee engelen op de kleine en vier engelen met een koning David op de grote orgelkast, plus nog de twee engelen van Herman Ulner, die mogelijk als bas-reliëf-snijwerk kunnen worden geïnterpreteerd), komt ons verwonderlijk voor. Eventueel kan men veronderstellen dat de grote orgelkast zowel vanuit de benedenkerk als vanuit het koor moest worden gezien en dat er dus een beeldenpaar in elke richting was opgesteld, doch in dat geval is het niet duidelijk hoe de 'umbragie' dient te worden verklaard die door Hugo de Buson 'boven' het orgel wordt aangebracht (D10) en die gewoonlijk een schaduwpartij op de muur of op een paneel betekent.

Tijdens de opbouw van de orgelkast bleek dat de armen van de koning David en de vleugelen van de engelen waren losgekomen. Blijkbaar was Jan Peele niet bereikbaar of was hij niet verantwoordelijk voor het defect. Alleszins bracht de voerman, die de onderdelen van het orgel van Aalst naar Dendermonde transporteerde, de beelden naar het atelier van meester Pieter de Kan in Aalst (D21) waar ze werden hersteld (D19).

De informatie over het orgel zelf is vrij mager. Uit de kerkrekening over de periode van 5 maart 1654 tot 24 maart 1656 leren we dat Jan van Loo 25 pond groot ontving als aanbetaling voor het orgel en dit op bevel van het kapittel en van de schepensbank van Dendermonde, de zogenaamde 'twee collegien' (D22). Hij repareerde ook het positief van de Sint-Rochuskapel (D23), dat wellicht werd gebruikt zolang het groot orgel niet beschikbaar was. Opvallend is dat de kerkmeesters bij Jaspas Hacker te Antwerpen 50 pond hamertin (20) aankochten voor het vervaardigen van de orgelpijpen (D11); men vraagt zich af of men soms bij contract had afgesproken de oude pijpen opnieuw te gebruiken en of de kerkfabriek er zich toe had verbonden het ontbrekende tin aan te kopen. Dit zou er dan op wijzen dat het hier eerder een vernieuwbouw dan een nieuwbouw betrof en dat in het instrument nog pijpen werden behouden uit de vorige

eeuw(en) (21). In dezelfde richting verwijst het feit dat er blijkbaar bij contract geen akkoord was voorzien over 'de stoel vande orghele' (dit is het rugpositief of het onderpositief van het groot orgel); hiervoor bezorgde de orgelmaker een nieuwe kast en een nieuwe windlade (D24). Philips vanden Brande bracht in vier vrachten de vier blaasbalgen, de vier windladen, vijf of zes kisten met de nieuwe registers, alsmede de beelden die op het orgel stonden (en die zoals boven gezegd door meester Pieter de Kan waren hersteld), van Aalst naar Dendermonde (D21); deze vrachten werden door de pijnders gelost en naar de kerk gebracht (D15). Bij het intoneren hielp een koorzanger gedurende acht dagen als orgelblazer (D17); dit is wel opvallend weinig, wat laat veronderstellen dat het instrument in het atelier van de meester was vóórgeïntoneerd, zodat hij zich in de kerk zelf kon beperken tot de finale intonatie. We mogen ons niet laten misleiden door de vermelding dat François Bosman op 22 juni 1654 een betaling ontving om gedurende vijf dagen het orgel te hebben geblazen (D16), blijkbaar opdat het instrument goed zou klinken op de vooravond en het feest van Sint-Jansmis 25 juni. Het moet hier wel een gewone stemming betreffen, omdat het overlijden van schrijnwerker Herman Ulner in het begin van 1656 ons een datum aan de hand doet na dewelke de eindafwerking door Jan van Loo moet worden bepaald. We zijn geneigd deze te situeren in het eerste kwartaal van 1656 (de kerkrekening werd afgesloten op 24 maart). Verwarrend is in dit verband dat we nog in de rekening van 24 maart 1656 tot 30 april 1659 een betaling vinden aan de weduwe van Herman Ulner voor het verzetten van het klavier (D29), doch misschien zette deze weduwe (een tijdlang) met de opvolger(s) en/of de knecht(en) het atelier van haar man verder. Alleszins was het werk van Jan van Loo nog niet beëindigd: hij ontving nog een zeer belangrijke som als aanbetaling voor het orgel (D30), twee kleine bedragen onder meer voor een verandering aan het instrument (D31 en D32) en nog eens 12 pond groot voor werk dat niet in het contract was voorzien (D33). Welke van deze betalingen betrekking hadden op het verplaatsen van het klavier is niet te zeggen, doch hiermee ging vanzelfsprekend heel wat werk gepaard. We vragen ons zelfs af of het onderpositief niet in een rugpositief werd veranderd, want uit latere bronnen vernemen we dat de organist tussen beide zat (22). We vernemen dat de pijnders de kisten en de windlade

(in het enkelvoud ! dus betreffende het rugpositief (?) in onze opvatting) losten en naar de kerk brachten (D34). Jan Verbeecken hielp deze maal liefst zevenendertig dagen als orgelblazer bij het stellen van de orgelpijpen (D28) ; ook dit wijst op een belangrijk werk, waarvan wellicht de afwerkingsfase niet in het atelier had plaatsgevonden. Terloops weze vermeld dat Servaes de Roever een trompet met het mondstuk voor de engel leverde (D27) en François de Vetter eveneens een houten trompet (D26) ; op het huidige ogenblik staat op het rugpositief een koning David, een engel met een bazuin en een met een viool en op het groot orgel drie engelen, respectievelijk voorzien van een bazuin, een fluit en een viool.

Wanneer alles tenslotte was afgewerkt werd de organist van Waasmunster uitgenodigd om het orgel te komen beproeven (D35). Dit kan meester Nicolaes Colvener geweest zijn : deze werd bij akkoord van 22 augustus 1654 als schoolmeester-organist te Waasmunster aanvaard en kreeg bij zijn afscheid zelfs 5 pond groot extra toegewezen om zijn 'extraordinair goede diensten ghedaen den tyt van drij vervolghende jaeren' (23). Hij speelde trouwens ook op Kermisdag 1662 het Bremserorgel in te Zele, samen met collega's uit Gent en Merchtem (24).

In 1659 of 1660 begon men evenwel met de voorbereiding van de bouw van een nieuw doksaal, waarvoor meester Huibrecht vanden Eynde, de Antwerpse bouwmeester die ook reeds het hoogaltaar had vervaardigd, een ontwerp indiende (25). Toen verplaatste men het orgel 'boven de deure van Ste Nicolaes Choor' (D38). In de kerkrekening over de periode van 30 april 1659 tot 9 juli 1661 (26) vinden we enerzijds de betaling van de volledige som die bij contract met Jan van Loo was besproken voor deze verplaatsing (D38), doch ook nog een kleine som voor het reinigen en stemmen van het orgel (D37) ; waarschijnlijk gold dit het gewone onderhoud voor 1659 of begin 1660. Verder ontving Jan van Loo nog 1 pond groot voor het stemmen van het orgel en voor de reparatie van de blaasbalgen, waarvoor hij twee stukken leder leverde (D39) ; dit betreft dus wellicht het onderhoud in 1661. Uit deze beide gegevens leiden we af dat de eigenlijke verplaatsing in 1660 zal gebeurd zijn ; bij het intoneren hielp Frans Bosman als orgelblazer (D36), waarbij we in vergelijking met D16 schatten dat dit werk één week in beslag nam.

Het positieforgel

Benevens het groot orgel gebruikte men in de collegiale nog een positief. Hoger zagen we dat van 1646 tot 1651 het positief van Petrus Vallé werd gehoord ; daarna gebruikte men dat van de Sint-Rochuskapel, waarschijnlijk in 1655-56. Ofwel voldeed de toestand van dit positief niet meer, vooral niet in verhouding tot de luxe van het nieuw marmeren doksaal aan de kooringang, ofwel had men het geleende positief moeten teruggeven. Hoe dan ook, de heren van de beide colleges bestelden bij Jan van Loo een nieuw positief dat voor de helft door de kerkfabriek en voor de andere helft door het Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw zou worden betaald. Vermits deze laatste betaling voorkomt in de rekening van de broederschap van 26 mei 1662 tot 1 juli 1664 (D45), vermits de kerkrekening van 9 juli 1661 tot 12 juli 1663 ontbreekt en vermits in de bewaarde kerkrekeningen geen spoor wordt aangetroffen van de desbetreffende betaling, moet de levering van dit nieuwe positief wel gebeurd zijn tussen 26 mei 1662 en 12 juli 1663. Dit instrument werd opgesteld op het koordoksaal, later op het zijdoksaal en kwam in de zestiger jaren van de vorige eeuw in het kerkje te Vlassenbroek terecht, waar het nu nog staat.

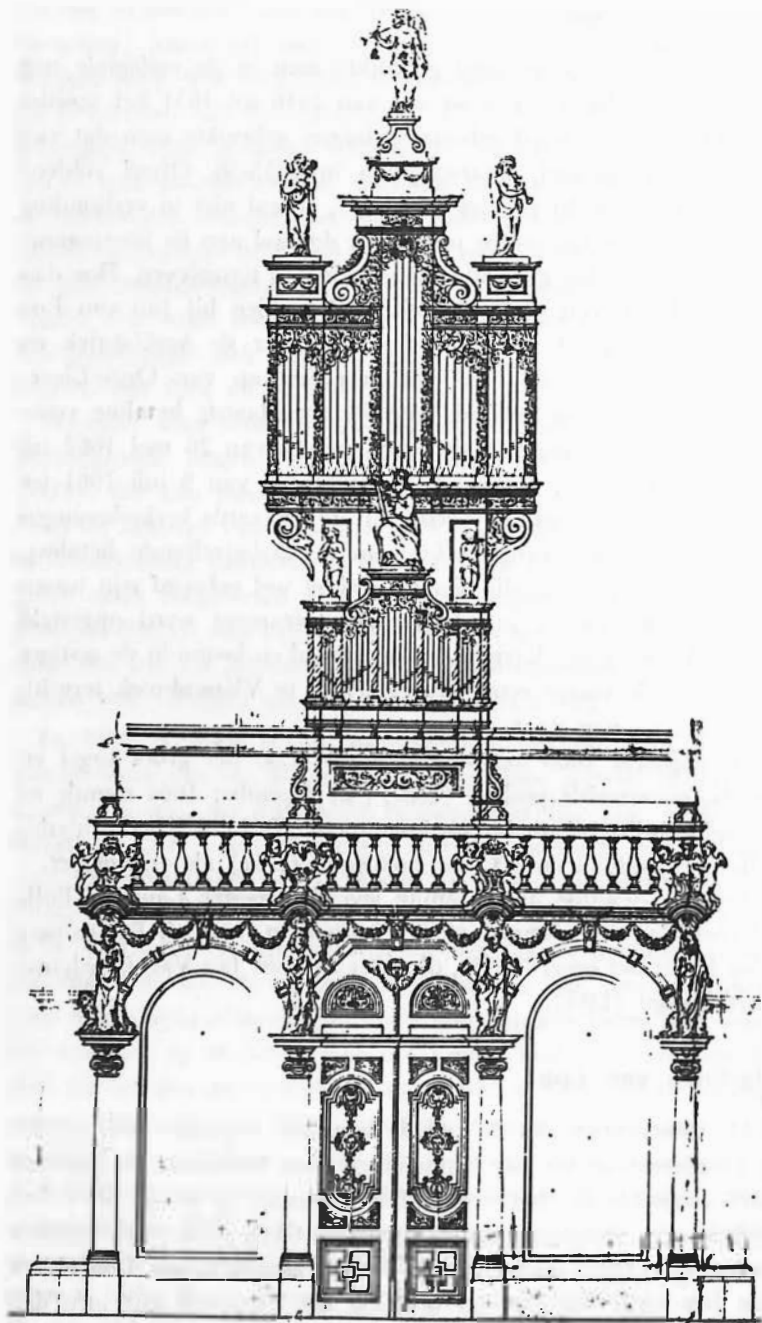
In augustus 1663 herstelde Jan van Loo het groot orgel en het bovenvermelde positief (D40) ; in december 1664 stemde en herstelde hij enkel dit laatste instrument (D41). Hij werd hierbij telkens bijgestaan door Cesar Spanoghe (D42) als orgelblazer.

Luidens dezelfde kerkrekening leverde meester Laureins Bolly 21 voet blauwe 'schorssen steen' (misschien steen uit Ecaussines) voor onder het orgel (D43), die door meester Jan Van Bouchaute werd gelegd (D44).

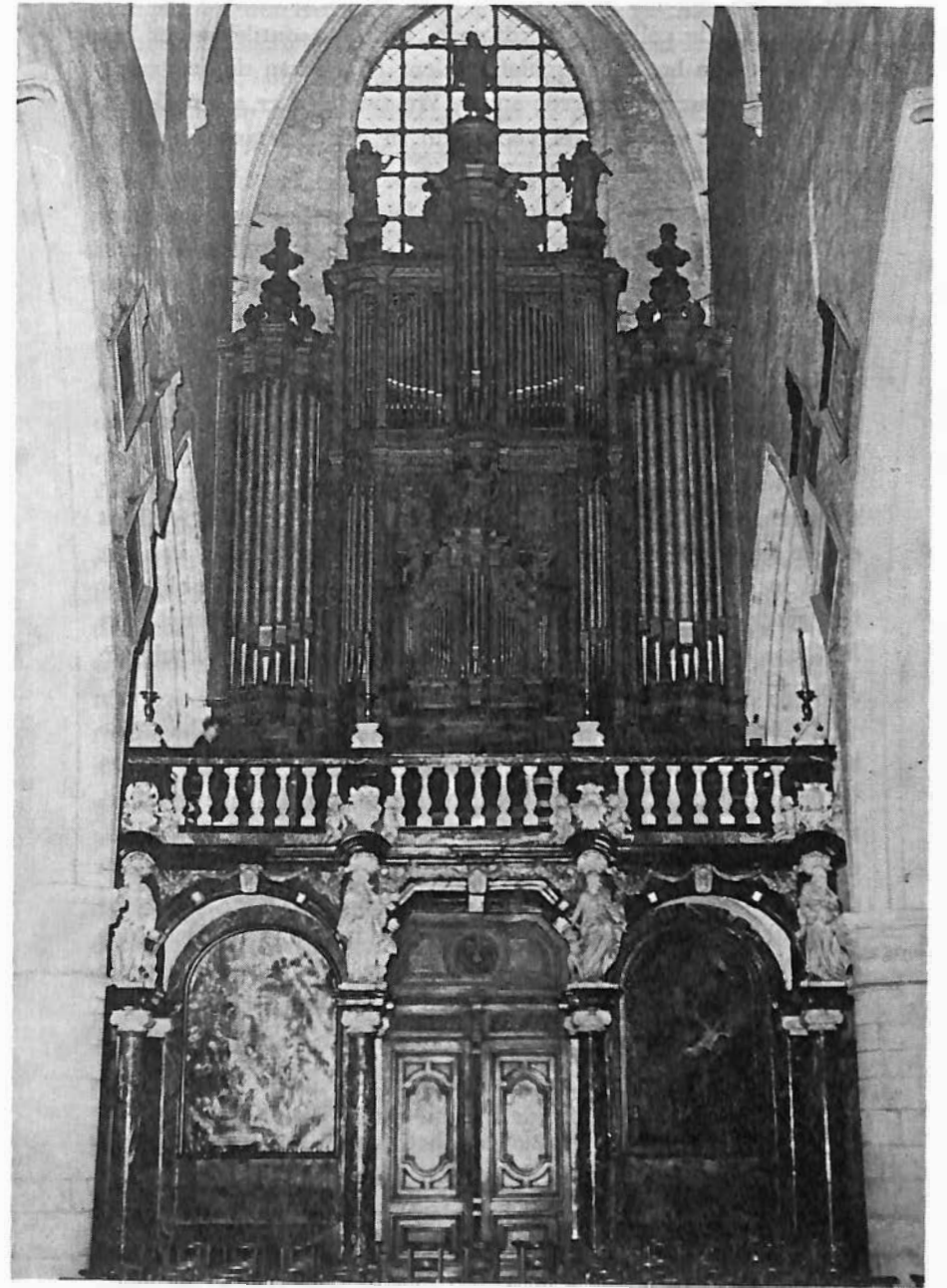
Martinus van Loo

De interventies van de familie van Loo beperken zich verder te Dendermonde tot vier vermeldingen van Martinus. In augustus 1676 herstelde hij het orgel (D46), terwijl in maart 1677 het positief door Gregorius van Haeghen uit Gent werd onder handen genomen (D47), waarschijnlijk omdat Martinus van Loo elders aan het werk was. Verder deelt A. de Vlaminck ons mee dat hij in de kerkrekening over 1683-1684 nog een betaling aan Martinus van Loo vond voor de herstelling van het klein positief

Voorzicht hoogzaal en orgel van O.-L.-Vrouwekerk (Dendermonde)

Orgel O.-L.-Vrouwekerk (Dendermonde)
uitgebreid met pedaaltorens door Van Peteghem

Foto : F. De Trog

dat op het doksaal stond (D48). Nu is dit document uit het archief van de collegiale verdwenen, doch we ontdekten er het dubbel van in het Rijksarchief te Gent (27) ; van de geciteerde post vonden we echter geen spoor. We twijfelen er evenwel niet aan dat deze uitgave wél voorkwam in een rekening van kort vóór of kort na 1683-1684 (28).

Op 13 juli 1687 ten slotte bezorgde Martinus van Loo aan de toenmalige grootjuffrouw van het Sint-Alexiusbegijnhof te Dendermonde, Anna van Laere, een prijsopgave voor het verplaatsen van het orgel van de Begijnhofkerk ; de prijs werd evenwel niet ingevuld (zie Bijlage II).

Retrospectief

De verdere geschiedenis van dit instrument valt nog te bestuderen, doch niet binnen dit bestek. Nochtans willen we kort enkele gegevens vermelden over de wederwaardigheden van dit orgel in de eerste helft van de 19de eeuw tot het ogenblik dat het getransformeerd werd door M. Van Peteghem-Cornet. Dit laat ons immers toe iets meer te vernemen over het orgel van Jan van Loo.

Uit een minuut van een schrijven van 12 maart 1828 van de kerkfabriek (wellicht) aan de Minister van Binnenlandse Zaken vernemen we : '... zijn wij voornemens deze zaal [dit is : het marmeren doksaal aan de ingang van het hoogkoor] af te breken, om gedeeltelijk met de daar afkomende materialen de zaal in de zijde-choor daarnevens te vergrooten...'. Deze brief was begeleid van een 'Begroting Staat tot het afbreken van een deel der Hoogzaal en het vergrooten op zyde waar de groote Orgel geplaatst is' van 4 maart 1828 : het doksaal zou iets meer dan één meter aan diepte winnen, terwijl het marmeren doksaal totaal zou teloorgaan. We vermoeden dat kort voordien J.J. Loret, orgelmaker te Dendermonde (29), een prijsbestek had ingediend voor de restauratie van het orgel ; het stuk is echter niet gedateerd (zie Bijlage V).

Enkele maanden later had het plan om het marmeren doksaal af te breken en te laten verdwijnen, blijkbaar plaats moeten ruimen voor een ander inzicht. Op 27 juli 1828 schreef de kerkfabriek (aan de gouverneur van Oost-Vlaanderen ?) : 'Dat het alzoo noodzakelijk wordt deze zaal [aan de kooringang] te ver-

nietigen en dezelve op eene beter daartoe geschikte plaats te brengen. Dat ofschoon het voornemen van dezen fabrieksraad is geweest van, uit bezuiniging, doch provisioneel, deze zaal te brengen in de zydekoor alwaar thans de groote orgel is geplaatst, dit ook het nadeelig gevolg zou hebben van zich te veel in de nabijheid van het groot altaar te bevinden, terwyl deze zaal in de zijdekoor door zichzelf reeds ook de opening van de kerk belemmerd. Dat er dus geenen beteren middel is dan geheel de hooge zaal te stellen op hare bestemde plaats boven den grooten ingang der kerk regt over het groot altaar'. En men besluit : 'Onder nadere hooge magtiging zal de hoogezaal in O.L.V.Kerk te Dendermonde geplaatst worden aan den grooten ingang regt over het groot altaar volgens de hierbygevoegde tekening en derhalve zullen de zalen boven den ingang van de hcoge koor en van eene der zyde kooren afgebroken worden'.

Bij de voorbereiding van dit plan had orgelmaker J.J. Loret een staat opgemaakt voor het verplaatsen van het orgel waarin hij op 23 juli 1828 schrijft dat : '... groote orgel met het positif daar aan gehegt... zullen uyt gebroken worden, en in den zelve actuelen staat erstelt worden, te weeten in de zelve kas of buffet, mits gaeders het erplaatsen der dry blaasbalgen met de noodige nieuwe windbuisen...' en 'Het kleyn positif staande op zijn eijgen in een vierkant buffet, in houdende vijf registers of stemmen, voorts met de twee blaasbalgen, taxere ik in weirde de somme van twee hondert guldens Nederlands'.

Het provinciebestuur weigerde echter zijn toestemming voor de voorgenomen verplaatsing. In 1832 werd de idee blijkbaar opnieuw opgenomen en op 4 januari lezen we in de 'Staet estematif tot het afbreken en erplaatsen der groote orgel en positif' van J.J. Loret onder meer : 'Sullen de twee regels clawieren uytgebroken..., sullen de vier blaesbalgen uytgebroken... zullen de twee zyde kanten met nieuwe panneelen in zyne vergaering moeten toegemaakt worden. reden de kas actueelyk binnen den muer is geplaest..., het positif zal geplaest worden soo en gelyk het nu actueelyk staet, te weeten achter den rug van den organist'.

Ook dit plan ging echter de mist in en tien jaar later, in een inventaris van het meubilair van 1842, vinden we vermeld : 'Boven aen den ingang der choir is de hoogzaal, ondersteund door marmeren kolonnen en daer nevens de orgel' en verder :

'De hooge zaal is geplaatst aen den ingang der hooge choor — zy is langs den kant der beneden kerk geheel in marmer, ondersteund door vier marmeren kolonnen, waerop geplaatst zijn vier witte steunen aentoonende de vier Evangelisten — Daer boven staen vier gegotene koperen kandelaars — Langs den kant van den hoogen altaer is eene houten balustrade wit geverwd. — Langs den kant der beneden kerk, recht over den zyde ingang, is de zelve afgesloten met eene balustrade van eyken hout en beeldhouwwerk met gegotene koperen balusters — en langs den kant der choor van st. Quintinus is zy bezet met eene houten witgeverwde balustrade. De voorwerpen daer op te bevinden zijn de volgende :

— Eene groote orgel met verzilverde pijpen, waarvan de kas geheel in eyken hout en schoon beeldhouwwerk.

— Eene kleyne orgel met kas in eykenhout, waer op geplaatst is het beeld van den koninklyken profet David'.

In 1858 werden de plannen opnieuw bovengehaald. Pastoor-Deken De Troch schreef op 5 juni aan architect L. Roelandt, lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten : 'L'orgue, qui passe pour l'ouvrage d'un facteur renommé du siècle passé, se trouvant malheureusement placé sous une nef lateral est un instrument inutile pour l'orchestre qui joue sur le jubé de la nef du milieu, il ne sert depuis très longtemps que pour préluder pendant quelques instants au service divin'. Op 14 juni dienden de beide bouwmeesters die sedert 1828 bij het project betrokken waren, Johan Beeckman en J.B. Depauw, een ontwerp in voor de verplaatsing van het doksaal met het orgel naar de achterzijde van de kerk. De tekening die bij dit ontwerp hoorde toont ons het profiel van het instrument zoals het door Jan van Loo gebouwd was. Ditmaal werden de plannen wél uitgevoerd, doch blijkbaar beschikte men nu wel over voldoende geld om zelfs een grondige transformatie te bestellen bij M. Van Peteghem-Cornet. De kast werd onder meer uitgebreid met twee torens, doch of de orgelmaker oud materiaal van Jan van Loo verwerkte in zijn instrument is ons op dit ogenblik niet bekend.

Samenvattend

Uit wat voorafgaat besluiten we dat op het zijdoksaal het groot orgel stond en een rugpositief, waartussen de twee klavieren

waren opgesteld. Het rugpositief was ingewerkt in de balustrade, die verder met de koperen balusters van Tossyn versierd was. Voor het groot orgel met het rugpositief waren er vier blaasbalgen voorzien ; de pijpen waren verzilverd, doch het orgel was moeilijk te gebruiken en speelde slechts zelden.

Benevens dit groot orgel met rugpositief was er nog het afzonderlijke positief met vijf registers en twee blaasbalgen, dat in de zestiger jaren van de 19de eeuw naar Vlassenbroek verhuisde. In een inventaris van het meubilair van 1869 lezen we dan ook : 'De hoogezaal is geplaatst aan den ingang der kerk. De kleine orgel is verkocht en de groote is gansch vernieuwd'.

H A M M E

Jan van Loo

We vinden in de kerkrekeningen van Hamme twee vermeldingen van Jan van Loo : in 1658-1659 voerde hij een vrij belangrijke reparatie uit (H1), waarbij meester Jan Smet hem gedurende vijf dagen als orgelblazer bijstond (H2) en in 1662-1663 toen het om het gewone jaarlijkse onderhoud ging (H3 en H4).

Martinus van Loo

Deze komt slechts éénmaal voor : in 1676-1677 voerde hij een reparatie uit waarbij Louys van Hoesen hem vier dagen lang als orgelblazer hielp (H5).

L E B B E K E

Jan van Loo

Onze informaties over de activiteit van Jan van Loo te Lebbeke worden ingeleid door het enige contract dat van hem bekend is en dat bovendien eigenhandig door hem werd ondertekend op

5 september 1651. In dit document (30) wordt afgesproken dat de nodige herstellingen en een aantal nieuwe registers zullen worden aangebracht, mits een vergoeding van 24 pond groot, terwijl de bouwer gedurende tien jaar voor gratis onderhoud en reparaties moet instaan. Luidens de kerkrekening van 1651 ontving hij 10 pond groot als voorschot bij de ondertekening van het contract (L1). Blijkbaar werd de karwei nog voor het einde van het jaar afgewerkt want in dezelfde rekening vinden we de betaling voor het vervoer van de blaasbalgen (niet van de nieuwe pijpen, noch van de nieuwe windlade) van Aalst naar Lebbeke (L3). Jan Diericx hielp bij het werk (L4). Anthonis van Cauter leverde enig ijzerwerk (L2) en een metser hielp bij de plaatsing van het nieuwe werk (L4).

In 1658 voerde Jan van Loo twee kleine herstellingen uit die toch door de kerkfabriek werden betaald: het betrof dus delen van het instrument die in 1651 niet waren vernieuwd (L8). Hij werd toen onthaald in de herberg bij Pieter Persyn (L9).

In 1659 daarentegen werd wél het werk van de orgelblazer vergoed (L10), doch Jan van Loo zelf kreeg geen betaling voor zijn werk.

Het volgende jaar waren er blijkbaar weer belangrijke reparaties nodig, waaraan Jan van Loo zestig tot zeventig dagen te Lebbeke zelf werkte. Hij kreeg voor deze herstelling tweemaal 7 pond groot uitbetaald, éénmaal in 1660 (L13) en de tweede in 1661 (L16), wellicht bij de afwerking in het begin van het jaar. Gillis Staelens, die jaarlijks de maaltijd voor de kerkmuzikanten op Sint-Cecilia verzorgde (L6) en wiens zoon Hillewaert zelf kerkmuzikant te Lebbeke was (L5 en L7) en bovendien Jan van Loo hielp als orgelblazer tijdens de werkzaamheden (L12 en L15), gaf de meester de kost in zijn herberg (L17). Smid Frans Rossiau zorgde voor het ijzerwerk (L14).

In de volgende jaren gebeurden er heel wat bouwwerken aan de kerk, zodat het orgel zelfs moest afgebroken worden in 1662 (L18 en L19). In 1663 werd het opnieuw opgebouwd en wellicht ook hersteld (L20).

In 1664 vervaardigde Jan de Cocq een nieuwe orgelkast waarvoor hem in totaal 17 pond 16 schelling 8 groot werd uitbetaald, waarvan 6 pond groot als voorschot en de rest bij de levering op 27 mei 1664 (L23). De kast werd langs de Schelde uit Antwerpen aangevoerd en door de voerman van Baasrode naar

Lebbeke gebracht (L31). Jan de Cocq paste de zijkanten van de orgelkast bij het doksaal aan en voerde nog enkele kleine wijzigingen uit (L24 en L25), wellicht op het advies van Jan van Loo. Bij die gelegenheid werd een drinkgeld betaald voor de viering van de mei (L24). Begin juni zorgde smid François de Ros voor het nodige ijzerwerk (L26) en op 21 juni bracht men de kast op het doksaal (L32). Hierbij leverde Chrispiaan Persyn een extra houten balk (L35) en mocht de schrijnwerker op de hulp rekenen van timmerman Meynecus (Dominicus) de Maessenaer (L32). Ongetwijfeld wensten de kerkverantwoordelijken de benedenkerk op te ruimen en tevens het nieuwe werk te pronk te stellen vóór Sint-Jansdag 25 juni. Voor de installatie van het groot orgel zou men nog tot eind juli moeten wachten, doch intussen gebruikte men een klein orgel dat door meester Gillis van Lindt, die bij sommige gelegenheden in de kerk van Lebbeke als organist optrad, aan de kerk werd verhuurd, wellicht van half april tot 9 september 1664 (L22 en L27). Op 28 juli leverde Jaques van Calendries houtskool voor het solderen aan het orgel (L33), doch blijkbaar waren daarenboven nog belangrijke herstellingen noodzakelijk. Voerman Joos van den Bossche reed verscheidene malen naar Aalst (L29) ten dienste van Jan van Loo die op 4 oktober voor zijn werk niet minder dan 23 pond 5 schelling 8 groot ontving (L28). Hij werd tijdens de plaatsing van het instrument onthaald bij koster Balthazar Moortgat en liet zich ditmaal bijstaan door zijn zoon (wellicht Martinus) (L30), terwijl hij in juli geholpen werd door een knecht, die van de pastoor een flink drinkgeld kreeg (L34). Opdat het orgel er echt feestelijk zou uitzien moest Jan van Loo het versieren met bladgoud (L21), wellicht gebruikt aan de labia (31).

In 1666, 1667 en 1669 werden er bij de jaarlijkse stembeurt kleine herstellingen uitgevoerd die niet meer dan één dag in beslag namen (L36 t.m. L39); in 1670 duurde de reparatie drie dagen (L40 en L41); in 1671, 1672 (we zijn ervan overtuigd dat de schrijver van de kerkrekening ten onrechte over werk aan de «orlogie» gewaagt), 1673 en 1675 weer slechts één dag (L42 t.m. L46). In 1677 dienden 15 pijpen te worden vernieuwd; Jan van Loo werkte hier zeven dagen aan (L48) en logeerde toen wellicht bij de pastoor. Adriaen Philips hielp hem vijf en een halve dag bij het intoneren (L47).

Deze vermelding is de laatste die we tot op heden over Jan van Loo vonden. Het is niet onmogelijk dat de nagenoeg zeventig jaar oude meester het wat rustiger aan moest doen en dat hij eventueel zijn activiteit beperkte tot het atelier in Aalst. We zullen hierover wel nooit het fijne vernemen.

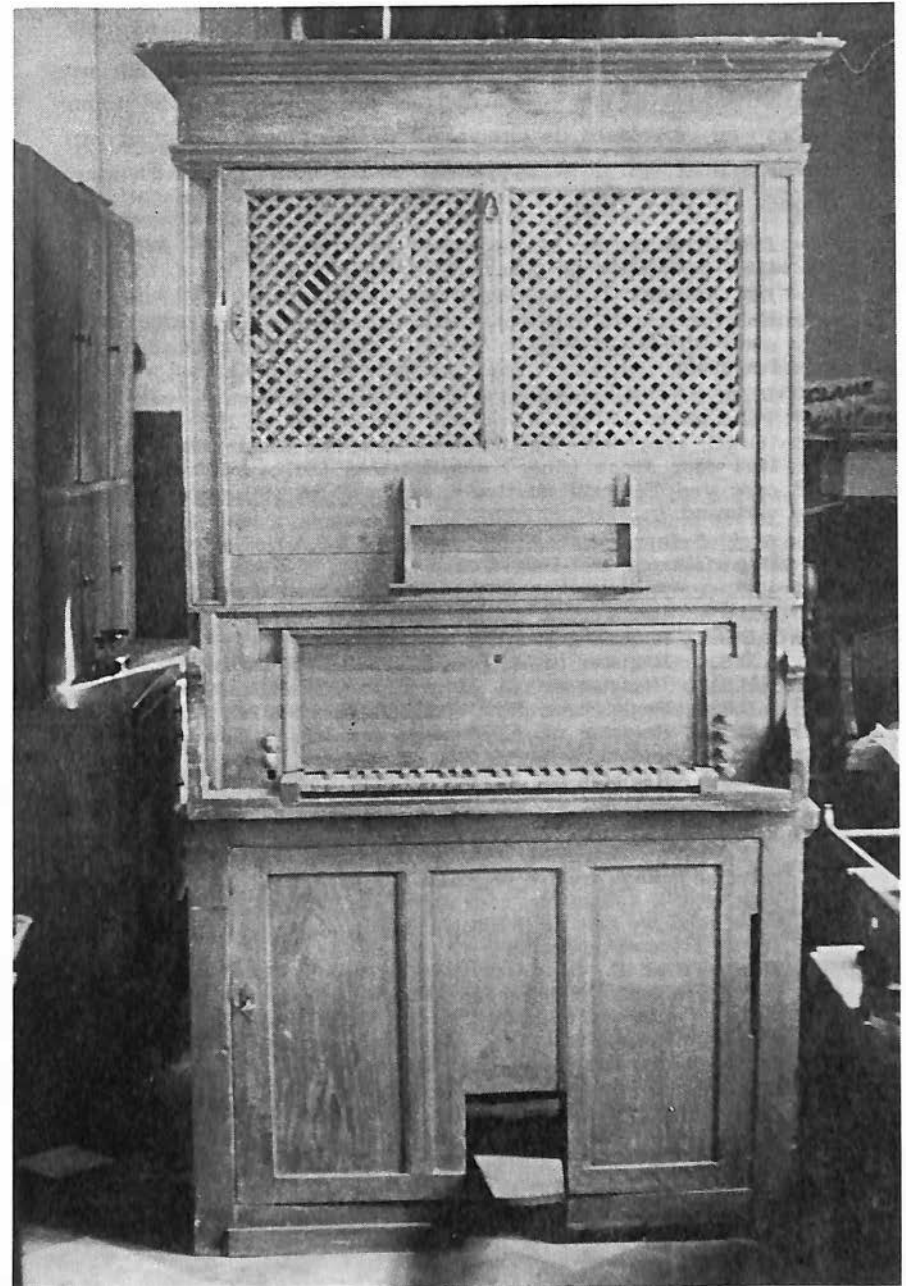
Martinus van Loo

Wegens het ontbreken van de kerkrekeningen over 1679, 1680 en 1682 komt de eerste vermelding van Martinus van Loo te Lebbeke in 1683 voor; hij werkte toen tien dagen (L49) en werd ontvangen bij de pastoor (L50). In 1684 duurde de reparatie vier dagen (L51), in 1685 zeven dagen (L52 en L53), opnieuw met logies bij de pastoor (L54); in 1687 duurde de routinebeurt hoogstens één dag (L55 en L56). In 1689 dienden de blaasbalgen hersteld te worden; Martinus logeerde weer in de pastorie (L58) en liet toen ter nagedachtenis van zijn half november overleden vader een uitvaartmis opdragen (L57).

In 1690 speelde het orgel een tijdlang niet wegens de oorlogstroebelen (L59); in 1692 werkte Martinus van Loo vier dagen aan het orgel en vond zijn gebruikelijk logies bij pastoor Vermeire (L60). In 1695 was de dreiging van plunderende soldatenbenden dermate groot dat men de kerksieraden en zelfs het orgel door Gillis vande Voirde naar Dendermonde liet voeren (L61); dit deed het instrument zeker geen deugd en Martinus van Loo ontving dan ook op 16 februari 1696 vijf pond groot voor reparaties (L62). In 1697 herhaalde het scenario zich (L63). Intussen overleed pastoor Vermeire en in 1698 vinden we als zijn opvolger Georgius Franciscus vanden Bossche die samen met de andere verantwoordelijken meester Nikolaas Helman uit Antwerpen verkozen boven Martinus van Loo voor de grondige herstelling van het orgel in 1699 (L64). Heeft deze laatste geen interesse betoond voor dit werk? We betwijfelen dit sterk, want via zijn vader was hij zeker aan het instrument verknocht. Waren er andere redenen? Feit is dat we totnogtoe slechts één latere vermelding van Martinus van Loo vonden, namelijk de bouw van het orgel te Lombeek in 1701 (zie Bijlage III).

☆

☆ ☆

Het Van Loo-positief te Vlassenbroek (O.-VI.)

Noten

Ten einde de posten te kunnen behouden in hun 'natuurlijke' rangorde zoals men ze in de rekeningen terugvindt, geven we de noten weer in vier opeenvolgende reeksen : de gewone noten voorop en vervolgens de citaten uit de rekeningen, voorzien van de beginletter van de reeks waartoe ze behoren (D voor Dendermonde, H voor Hamme en L voor Lebbeke).

- (1) DERUWE R., *De St.-Jacobskerk te Brugge*, in : *De Schalmei*, 1950, p. 99.
- (2) DE HAËSE A., *Van koster, organisten en beiaardiers te Hekelgem en te Affligem (uit Dom Beda Regaus' 'Directorium abdij Affligem-Hekelgem')*, in : 't *Vrije Volksblad*, d.d. 6 december 1960.
- (3) DHANENS E., *Iventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen, IV. Dendermonde*, Gent, 1961, p. 185, vermeldt : 'Orgel, 1627, door Martinus van Loo, uit Aalst met orgelkast 1628 door Jacob Ulmer; verplaatst in 1687; vergroot in 1770 door Van Petegem uit Gent; verbouwd in 1841 door Schmitz; verbrand in 1914'.
- (4) Archief Burgerlijke Stand Aalst (A.B.S.A.), Register nr. 29, Begrafenissen 1687-1743, f°4953r°.
- (5) A.B.S.A., Register nr. 4, Doopsels 1636-1646, f°633v°.
- (6) A.B.S.A., Register nr. 29, Begrafenissen 1687-1743, f°5018r°.
- (7) A.B.S.A., *ibidem*, f°5054v°.
- (8) A.B.S.A., Register nr. 4, Doopsels 1636-1646, f°664r°.
- (9) A.B.S.A., Register nr. 23, Huwelijken 1663-1711, f°4003r°.
- (10) A.B.S.A., Register nr. 29, Begrafenissen 1687-1743, f°5072r°.
- (11) A.B.S.A., Register nr. 5, Doopsels 1646-1656, f°776v°.
- (12) A.B.S.A., *ibidem*, f°864v°.
- (13) A.B.S.A., Register nr. 23, Huwelijken 1663-1711, f°4027r°.
- (14) A.B.S.A., Register nr. 29, Begrafenissen 1687-1743, f°5067v°.
- (15) VAN DER STRAETEN E., *La Musique aux Pays-Bas avant le XIXe siècle*, Bruxelles, 1872, dl. I, p. 48, vermeldt : 'De Milt succéda comme maître de chant [te Oudenaarde] à Jean Van Loo, venu à Audenarde, nous ne savons d'où, en 1696'. Misschien ontdekken we ooit de eventuele relatie tussen deze zangmeester en de orgelmakersfamilie.
MOORTGAT G., Orgelarchivalia te Opdorp, in : *Eigen Schoon en de Brabander*, 1969, p. 477, vermeldt ook een Jan van Loo als organist aan de abdijkerk te Affligem van 1630 tot 1652; mogelijk betreft het hier inderdaad de meester-orgelbouwer Jan van Loo, doch zekerheid hebben we nog niet hieromtrent.
- (16) Stedelijke Archief Aalst, Register nr. 244, Huisgelden, prijzijen e.d.n. 1672-1673, niet gefolieerd.
- (17) DAUWE J., *Het orgel en hoogzaal in de O.-L.-Vrouwkerk te Lebbeke*, in : *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde*, 3de reeks, dl. XXII, p. 3-23.
- (18) Archief Collegiale te Dendermonde, Kerkrekening 5 maart 1654 tot 24 maart 1656, f°26r°.
- (19) DHANENS E., *o.c.*, p. 95.
- (20) Het betreft hier hoogwaardig tin dat gemerkt werd met een hamermerk. Dit tin werd wellicht gebruikt voor frontpijpen, tongspelen, de Vox Humana, e.d.m.

DUBBE B., *Tin en tinnegieters in Nederland*, Zeist, 1965, p. 65, vermeldt dat hamertin 97,5% tin en 2,5% lood bevat.

VAN DEN KERKHOVE A., *Gent — Duizend jaar kunst en cultuur*, dl. III, V. *Tin*, Gent, 1975, p. 386, vermeldt dat de ordonnantie van 1542 voor de tingietersnering voorzag dat hamertin maximaal 2,5 à 3,25 pond lood in 100 pond zuiver tin mag bevatten.

- (21) Ook al beseffen we dat het uiterst moeilijk is om zelfs bij benadering de ouderdom van orgelpijpen te schatten, toch verwijzen we na de beoordeling van J.J. Loret die in 1828 beweerde dat er in het orgel pijpen voorkwamen van 300 jaar oud (zie Bijlage V).
- (22) J.J. Loret, 'Staet estematif tot het afbreken en erplaezen der groote orgel en positif' d.d. 4 januari 1832, geciteerd op p. 17.
- (23) Rijksarchief Gent, Fonds Waasmunster (Kerk) 38, Kerkrekening 28 april 1656 tot 13 april 1657, f°28r°. De kerkrekeningen van 14 april 1657 tot 22 juni 1664 ontbreken : uit R.A.G., Fonds Waasmunster (Kerk) 39, Kerkrekening 23 juni 1664 tot 3 juni 1665, f°26v° blijkt dat Nicolaes Colvener opgevogd werd door meester Pieter Hecque.
- (24) *Oudt Sele*, nr. 27 van 18.7.1954.
- (25) DE VLAMINCK A., *L'Eglise Collégiale Notre-Dame à Termonde et son ancien obituaire*, in : *Cercle Archéologique de la Ville et de l'ancien Pays de Termonde, Publications Extraordinaires*, N° VIII, tome I, p. 72 : 'Jtem betaelt aen Mr. Huybrecht van den Eynde over syne vacatien ende debvoiren binnen dese stede gedaen als expres gecommen sijnde van Antwerpen omme ytt te trecken een modelle van den hoochsaele iijj lib. gr.' — *Compte de l'église 1659-1660*.
- (26) Opmerkenswaard is dat A. de Vlaminck over deze rekening schrijft dat ze verliep over de jaren 1659-1660 (zie ook noot 23).
- (27) Rijksarchief te Gent, Fonds Bisdom, R 974.
- (28) Dit soort kleine vergissingen kunnen het gevolg zijn van onnauwkeurigheden zoals we er één lieten opmerken in noot 24.
- (29) Jean-Joseph Antoine Loret, geboren te Dendermonde op 6 maart 1757 en overleden te Mechelen op 11 september 1847. Hij was beiaardier te Dendermonde en orgelist in de Sint-Gilliskerk aldaar; in 1845 vestigde hij zich te Mechelen (zie : *KREPS J., Loret*, in : *Die Musik in Geschichte und Gegenwart (Allgemeine Enzyklopädie der Musik)*, dl. 8, Bärenreiter, Kassel, 1960, p. 1204-1205).
- (30) Zie Bijlage I. De tekst werd reeds in extenso gepubliceerd door DAUWE J., *Het orgel en hoogzaal in de O.-L.-Vrouwkerk te Lebbeke*, in : *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van Dendermonde*, 3de reeks, deel XXII, p. 3-23. In dit artikel vinden we ook een uitvoerige documentatie over andere orgels te Lebbeke, alsmede over de orgelkasten en de portalen.
- (31) In bovenvermeld artikel van J. Dauwe lezen we op p. 3 dat Gillis van Damme en Lysbeth Hendricx aan de kerk bij hun testament van 28 augustus 1580 één pond groot schonken 'als men d'ocsaal inde selve kercke sal doen met gout stofferen ende niet eer'. Wellicht is de bovenstaande uitgave hiermee in verband te brengen.

☆
☆ ☆

Dendermonde : O.-L.-Vrouwekerk

- (D1) *Archief Collegiale Dendermonde (A.C.D.), Kerkrekening 10 maart 1646 tot 18 februari 1649, f°47v°* : « Het pensioen jaerelyckx toegheleyt aen meester Jan de Weerdt orgelmaekere tot onderhouden vande orghele binnen deser kercke verschenen tsedert het jaer 1644 ten advenante van twintich schellinghen grooten tsaers en is nyet betaelt — memorie ».
- (D2) *Ibid., f°75r°* : « Jtem betaelt aen meester Guillame Laureysens ter causen hy hadde gheleent eene syne claversinghel ten dienste vande musicque inde kercke par quictantie » — 3s.gr.
- (D3) *A.C.D., Kerkrekening 18 februari 1649 tot 27 april 1652, f°42r°* : « Alsoo den orgelmaeker niet en voldoet synen dienst sy dese somme emmers dit article vuyt de rekeninghe gelaeten ».
- (D4) *Ibid., f°43r°* : « Jtem betaelt aenden selven heer Valle over sekeren dienst aen dese kercke gedaen met seker positief het welcke hy hier tsynen coste in de voornoemde kercke doen bringhen heeft ende laeten op spelen omtrent den tyt van vyf jaeren comt per ordonnantie ende quitantie ter somme van » — 2p.gr.
- (D5) *Ibid., f°77r°* : « Jtem op den 13 february betaelt by laste ende kennisse van dheeren vande beede collegien aen meestre Tobias d'Oosterlinck over syne vacalien met synen knecht tot het maecken van een model over het vuytwercken vanden hoogen choor ende versetten vanden hoogen aultaer ter somme van » — 2p.gr.
- (D6) *A.C.D., Kerkrekening 5 maart 1654 tot 24 maart 1656, f°52r°* : « Jtem betaelt aen meester Jan Peele beltsnyder over het snyden van vier jnghels ende den coninck David staende opde casse vande orghele midts de bestedinghe soo is gheschiet door de geestelycke ende weerelycke kerckmeesters tot XVIIJ £ grooten ende X schellinghen grooten voor de knechten per quictantie de somme van » — 10p.10s.gr.
- (D7) *Ibid., f°52r°* : « Jtem betaelt aen Heynderick Tossyn over de leveringhe van twelf coperen pilleren voor de orghele tot XIIIJ schellinghen VJ grooten tstuck, tsamen per quictantie » — 8p.14s.gr.
- (D8) *Ibid., f°52v°* : « Jtem betaelt aen meester Jan Peele beltsnyder over het snyden van twee jnghels ende twee kandeelers dienende op de cleyne casse vande orghele compt volghens de bestedinghe ter somme van » — 5p.gr.
- (D9) *Ibid., f°53r°* : « Jtem betaelt aen Christoffel Coopman biltnyder over de bestedinghe ende leveringhe van twee lysten te weten XX voeten loofwerck ende XX voeten eyeren met dry roosen per quitantien » — 1p.17s.4gr.
- (D10) *Ibid., f°54r°* : « Jtem betaelt aen Hugo de Buson over het schilderen vande umbragie vande jnghelen boven de orgelen par quitantie » — 2s.4gr.
- (D11) *Ibid., f°54r°* : « Jtem betaelt aen Jaspar Hacker tot Antwerpen over leveringhe van vyftich pont hammerteen tot X stuivers het pont volghens syn billet de somme van [niet ingevuld] gheemployeert tot de orghelpypen » — 4p.3s.4gr.
- (D12) *Ibid., f°55r°* : « Jtem betaelt aen Christoffel Coopman beltsnyder over een ordonnantie van eenighe debvoiren ghedaen tot het snyden vande groote orgel casse per quictantie de somme van » — 1p.10s.gr.
- (D13) *Ibid., f°57r°* : « Jtem betaelt Herman Ulneer over werck ghedaen aende casse vande orghele met de dachueren van het compertiemet van onder de orghele per ordonnantie de somme van » — 13p.gr.
- (D14) *Ibid., f°57v°* : « Jtem betaelt aen Franchois de Wettere over het dragen van XIJ cudelappen onder de casse vande orghele » — 3s.gr.
- (D15) *Ibid., f°58r°* : « Jtem betaelt aende aerbyders over tlossen ende draeghen vande cassen ende pypen vande orghele inde kercke commende van Aelst tot vier diversche reysen de somme van » — 4s.6gr.
- (D16) *Ibid., f°58r°* : « Jtem betaelt den XXIJsten Juny 1654 aen Franchois Bosman over vyf daeghen blaesens in het stellen vande orghelpypen de somme van » — 7s.6gr.
- (D17) *Ibid., f°58r°* : « Jtem betaelt aen eenen corrael over het blaesen van acht daeghen als vooren de somme van » — 7s.2gr.
- (D18) *Ibid., f°58v°* : « Jtem betaelt aende weduwe Herman Ulner over aerbeyts loon par specificatie ende het maecken van twee jnghels met twee kandeelers ende onder twee plincten tsamen per quictantie de somme van » — 2p.15s.4gr.
- (D19) *Ibid., f°58v°* : « Jtem betaelt aen meester Pieter de Kan over het eerlymen ende het haut voor de armen ende vleugelen vande jnghelen ende den Coninck David volghens den billette de somme van » — 20s.gr.
- (D20) *Ibid., f°58v°* : « Jtem bringht dheer Pieter van Hamme rendant alhier voor vuytgeven over leveringhe van schrynhaut gheemployeert tot opmaecken vande nieuwe orghel ende de fegueren daerop ghesneden midtsgadens tot de streckgote ende andere reparatien vande kercke per specificatie de somme van » — 25p.10s.gr.
- (D21) *Ibid., f°59r°* : « Jtem betaelt aen Philips vanden Brande over de vracht van Aelst op Dendermonde vande vier blaesbalken, vier secreeten, vyf a ses cassen mette nieuwe registers vande orghele, als over het voeren ende weeder bringhen vande feguren staende opde orghele de somme van » — 30s.gr.
- (D22) *Ibid., f°59r°* : « Jtem betaelt aen meester Jan van Loo orghelmaeker op rekeninghe vande bestedinghe vande orghele by ordere vande twee collegien volgens dry quictanties de somme van » — 25p.gr.
- (D23) *Ibid., f°59r°* : « Jtem betaelt aenden selven over het eermaecken ende repareren van het positif van Sinte Rochus Cappelle per quictantie de somme van » — 6p.gr.
- (D24) *Ibid., f°59r°* : « Jtem betaelt aenden selven over het maecken van een nieuw secreet ende nieuwe kasse genoemt den stoel vande orghele par quictantie de somme van » — 4p.gr.
- (D25) *A.C.D., Fragment van een rekening over 1656 en 1657, f°37r°* : « Ontfaen vande weduwe Cornelis de Schaepdryver voor eenen copere pilaere die sy gheiont heeft om te stellen op t'dogesael van d'orgel de somme van » — 14s.6gr.
- (D26) *A.C.D., Kerkrekening 24 maart 1656 tot 30 april 1659, f°61v°* : « Jtem betaelt aen Franchois de Vetter over de leveringhe van een houte trompette per quitantie de somme van » — 3s.4gr.
- (D27) *Ibid., f°62r°* : « Jtem betaelt aen Servaes de Roever over de leveringhe van een trompette met den montstuck voor den jnghel staende op d'orgel in de kercke de somme van » — 15s.gr.
- (D28) *Ibid., f°68v°* : « Jtem betaelt aen Jan Verbeecken over sevendertich dagen te blasen in stellen van orgel peypen de somme van » — 1p.4s.8gr.

- (D29) *Ibid.*, f°68v° : « Jtem betaelt aende weduwe Herman Hulleneer over het versetten van het clavier volghens syne specificatie ende quitantie de somme van » — 2p.6s.2gr.
- (D30) *Ibid.*, f°70r° : « Jtem betaelt aen meester Jan van Loo orghelmaecker op minderinghe van syne pretentie van het maecken van dorgelen volgens syne quitantie ter somme van » — 33p.6s.8gr.
- (D31) *Ibid.*, f°70v° : « Jtem betaelt aenden selven per bewysen ter somme van » — 9s.gr.
- (D32) *Ibid.*, f°70v° : « Jtem betaelt aenden selven over de veranderinge van voorschreven orgel de somme van » — 1p.gr.
- (D33) *Ibid.*, f°70v° : « Jtem betaelt aenden selven XIJ £ grooten over het gone hy per accort boven het contract der bestedinghe van d'orgel gemaect en geleverd volgende specificatie ordonnantie en quitantie ter somme van » — 12p.gr.
- (D34) *Ibid.*, f°70v° : « Jtem betaelt aen d'aerbeyders over het dragen van coffers ende secret van voorschreven orgel naer de kercke ter somme van » — 5s.gr.
- (D35) *Ibid.*, f°70v° : « Jtem betaelt aen men heer de Canoninck Breusegem aen syn verschot gedaen soo aenden organist van Waesmunster voor het opnemen van d'orgel als andersints by specificatie vermeldt en quitantie ter somme van » — 1p.14s.4gr.
- (D36) A.C.D., Kerkrekening 30 april 1659 tot 9 juli 1661, niet gefolieerd : « Jtem betaelt aen Frans Bosman over synen dienst gedaen jnt blasen vande orgelen als de selve nieuwe gemaect syn per ordonnantie ende quitantie » — 10s.gr.
- (D37) *Ibid.*, niet gefolieerd : « Jtem betaelt aen meester Jan van Loo over het cuyschen ende accorderen vande orgelen per ordonnantie ende quitantie » — 1p.3s.4gr.
- (D38) *Ibid.*, niet gefolieerd : « Jtem betaelt aen meester Jan van Loy orgelmaker tot Aelst over de volle betalinge van het maecken ende versetten vanden nieuwen orgele boven de deure van Sinte Nicolaes Choor volgende den contracte ende quitantie daer van synde » — 22p.gr.
- (D39) *Ibid.*, niet gefolieerd : « Jtem betaelt aenden selven over het accorderen vanden orgelen ende leveringhe van twee vellen totte blaesbalcken met het repareren van dien per ordonnantie ende quitantie » — 20s.gr.
- (D40) A.C.D., Kerkrekening 12 juli 1663 tot 15 juli 1665, f°56v° : « Jtem betaelt aen meester Jan van Loo horghelmaecker ter causen van het repareren vande orghelen benefeffens het posityf binnen deser kercke in Augusty 1663 per ordonnantie » — 20s.gr.
- (D41) *Ibid.*, f°56v° : « Jtem betaelt aenden selven over het stellen ende accomoderen van tvoorscreven posityf in december 1664 per ordonnantie » — 8s.gr.
- (D42) *Ibid.*, f°56v° : « Jtem betaelt aen Sesar Spanoghe over diversche reysen behulpich gheweest te hebben in het repareren vanden voorscreven orghelen ende posityf » — 2s.gr.
- (D43) *Ibid.*, f°58r° : « Jtem betaelt aen meester Laureins Bolly over de leveringhe van eenentwintich voeten blauwen schorssen steen liggende onder de orgelen conforme syne quitantie » — 2p.9s.gr.
- (D44) *Ibid.*, f°58r° : « Jtem betaelt aen meester Jan van Bouchaute over arbeyt int legghen vanden selven steen ghedaen per specificatie ende quitantie » — 19s.1gr.
- (D45) A.C.D., Rekening van de Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw, 26 mei 1662 tot 1 juli 1664, f°45r° : « Jtem betaelt aen

meester Jan van Loo tweelff ponden grooten eens over de helft van XXIIII £ grooten by de heeren van beyde de Collegien gheordonneert te betaelen vuytte middelen van ons Lieve Vrouwe ende de kercke half ende half, voor het posityf byden selven van Loo voor ende ten dinste deser kercke gemaect ende geleverd als by twee ordonnantien ende quitantien daervan synde » — 12p.gr.

- (D46) A.C.D., Kerkrekening 3 oktober 1675 tot 6 oktober 1677, f°35r° : « Betaelt aen de huysvrâuwe van Martinus van Loo orgelmaecker tot Aelst over het repareren vande orgelen jn augusty 1676 per quitantie » — 13s.4gr.
- (D47) *Ibid.*, f°35r° : « Betaelt aen Gregorius van Haeghen over het repareren ende herstellen van het posityf den 5 marty 1677 per quitantie » — 16s.gr.
- (D48) De Vlaminck A., *L'Eglise Collégiale Notre-Dame à Termonde et son ancien obituaire*, in : *Cercle Archéologique de la Ville et de l'ancien Pays de Termonde, Publications Extraordinaires*, N° VIII, tome I, p. 72, noot 4 : « Betaelt aen Martinus van Loo, orgelmaker tot Aelst, over reparatie van de blaesbalcken van t cleyn posityf staende op de hooghsaelen in de groote kercke, xij s.gr. » *Compte de l'église*, 1683-1684.

Hamme : Parochiekerk

- (H1) Rijksarchief Gent (R.A.G.), Fonds Hamme (Kerk) 38, Kerkrekening Sint-Jansmis 1658-1659, niet gefolieerd : « Jtem betaelt aen Mr. Jan van Loon de somme van twee ponden derthien schellinghe vier grooten ditte voor dat hy by laste van den heer pastor [namelyk Salomon Servrancx] ende schepenen heeft gerepareert ende ghemaect de orgele deser kercke haer noodsaekelyck wesende volghende quitantie ende ordonnantie hier de voornoemde somme vuyt » — 2p.13s.4gr.
- (H2) *Ibid.*, niet gefolieerd : « Betaelt aen Mr. Jan Smet de somme van acht schellynghen grooten voor dat hy heeft gheblaesen de blaesbalcken jnt stellen ende vermaecken de orgels deser kercke de tyt van vyf daeghen volgende requeste by hem ghepresenteert d'ordonnantie ende quitantie hier de voornoemde somme vuyt » — 8s.gr.
- (H3) R.A.G., Fonds Hamme (Kerk) 41, Kerkrekening Sint-Jansmis 1662-1663, niet gefolieerd : « Betaelt aen Mr. Jan Smet de somme van twee schellynghen zes grooten ende dat over gheblaesen thebben de blaesbalcken vande orgelen deser kercke als den orgelmaecker de orgelen stelden blyckende bij quitantie hier de voornoemde somme vuytte » — 2s.6gr.
- (H4) *Ibid.*, niet gefolieerd : « Betaelt aen Jan van Loo de somme van achtentwintig schellynghen grooten ende dat over het stellen ende repareren d'orguele deser kercke blyckende tselve bij quitantie hier de voornoemde somme vuytte » — 28s.gr.
- (H5) R.A.G., Fonds Hamme (Kerk) 49, Kerkrekening Sint-Jansmis 1676-1677, f°38v° : « Betaelt aen Mr. Martinus van Loo de somme van vier ponden derthien schellingen ende vier grooten over de reparatien bij hem gedaen aende orgel deser kercke volgens de ordonnantie ende quitantie dus hier deselve somme vuytte » — 4p.13s.4gr.

Lebbeke : Parochiekerk

- (L1) Rijksarchief te Gent (R.A.G.), Fonds Lebbeke (Kerk) 14, Kerkrekening 1651, f°32r° : « Betaelt aen Jan van Loo Orghel-

- maecker thien ponden grooten op minderinghe vande bestedinghe vant vermaecken vande orgel ende blaesbalcken alles volgens syne quitantie hier mede gaende van date den Ven september 1651 dus » — 10p.gr.
- (L2) Ibid., f°36v° : « Betaelt aen... Anthonis van Cauter smet alhier ... vijf hauvasten dry bauten ende sleuters verbesicht aende blaesbalcken ... » — 10s.5gr.
- (L3) Ibid., f°40v° : « Betaelt ende gerestitueert aen heer ende meester Augustyn Locx van tgone hy betaelt ende verschoeten hadde aen de vracht van het bringhen vande blaesbalcken van Aelst ende een beeldt tsaemen ter somme van » — 14s.3gr.
- (L4) Ibid., f°40v° : « Betaelt aen Jan Diericx over synen aerbeyt van gedint ende geholpen te hebben meester Jan Loo Orghelmaecker doen hy alhier vrocht aende orgels ende blaesbalcken ende van een reys naer Aelst te gaen ende den meysser te dienen tsaemen ter somme van » — 5s.6gr.
- (L5) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 14, Kerkrekening 1656, f°33r° : « Betaelt aen Steven Baniers over geleert te hebben musiek Hillewaert Stalens by laste vande heer pastoor » — 6s.8gr.
- (L6) Ibid., f°33v° : « Betaelt aen Gillis Stalens over tgone aldaer verteert is op St. Cecillia dach by de sangers by laste van heer pastoor » — 15s.gr.
- (L7) Ibid., f°33v° : « Betaelt den selven Stalens over dat synen sone mede heeft gesongen als assistent opde orgelen over een geheel jaer verschenen 1656 kerssavont » — 1p.gr.
- (L8) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 14, Kerkrekening 1658, f°30v° : « Betaelt aen Mr. Jan van Loye orgelmaecker te twee reysen op rekeninge van tmaeken vanden orguel per quitantie » — 4p.gr.
- (L9) Ibid., f°36v° : « Betaelt aen Pieter Persyn over tgone tsynen huysse is verteert by den orgelmaecker schrijnwarcker ende schailledecker mitsgaders over thauden vande vuytvaert Marie de Waele volgens syn specificatie hier mede gaende » — 15p.9s.8gr.
- (L10) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 14, Kerkrekening 1659, f°36v° : « Betaelt aen Pieter Diricx over geholpen ende geassisteert thebben Mr. Jan den orgelmaecker van Aelst jnt blasen van de blaesbalgen ande orgelen per quitantie » — 16s.8gr.
- (L11) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 14, Kerkrekening 1660, f°32r° : « Betaelt aen Gillis Staelens weert alhier over tgone Mr. Jan van Loo aldaer als in dienst van deser kercke tot het maeken vande orgelen verteert heeft gedurende tusschen de lx a lxx daegen soo van cost dranck etc. volgens de quitantie danof synde jnhoudende de somme van » — 5p.8s.gr.
- (L12) Ibid., f°32r° : « Betaelt Hillewaert Staelens over de orgelen geblaest te hebben dien tyt gedurende den voornoemen Mr. Jan aldaer aen gevrocht heeft per quitantie » — 1p.gr.
- (L13) Ibid., f°32r° : « Betaelt aenden selven Mr. Jan van Loo op rekeninghe van het maeken van de orgelen per quitantie » — 7p.gr.
- (L14) Ibid., f°33v° : « Betaelt Mr. Frans Rossiau smit alhier van synen arbeyt van gemaeckt thebben de yseren raem achter onser Lieve Vrouwen outhaer met de leveringhe van het yserwarck dienstich tot de orgelen tsamen per quitantie » — 2p.gr.
- (L15) Ibid., f°34r° : « Betaelt Hillewaert Staelens over gegaen thebben naer Aelst by laste vanden heer pastor » — 1s.gr.
- (L16) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 14, Kerkrekening 1661, f°32v° : « Betaelt Mr. Jan van Loy orgelmaecker over de reste van tmaeken vande orgelen per quitantie hiermede gaende » — 7p.gr.
- (L17) Ibid., f°32v° : « Betaelt aen Gillis Staelens weert alhier over tgone den selven Mr. Jan aldaer ten tyden van tmaeken vanden selve orgelen heeft den cost gehat per quitantie » — 8s.4gr.
- (L18) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1662, f°56r° : « Betaelt ende gegeven aen Mr. Jan [niet ingevuld] orgelmaecker over het afbreken ende af doen van de orgelen ter somme van » — 8s.gr.
- (L19) Ibid., f°56v° : « Betaelt Hillewaert Staelens over synen arbeyt van met den selven Mr. Jan deselve orgelen helpen af te doen » — 3s.gr.
- (L20) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1663, f°50r° : « Betaelt aen Mr. Jan van Loy orgelmaecker op rekeninghe van tmaeken vande orgel ter somme van » — 6p.gr.
- (L21) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1664, f°35v° : « Betaelt aen Mr. Jan van Loo orgelmaecker omme te coopen eenigh gaut dwelck verbesicht moest worden aende orgelen volgens de quitantie hiermede gaende jnhoudende » — 1p.gr.
- (L22) Ibid., f°36r° : « Betaelt Mr. Gillis van Lindt op rekeninghe van het gebruik vande cleen orgel bij hem aende selve kercke ter handt gedaen volgens de quitantie vanden XIIIJen april XVJc vierentsestich inhoudende » — 2p.gr.
- (L23) Ibid., f°37v° : « Betaelt aen Jan de Cocq schrijnwarcker over het maeken van de cas vanden orgels XVIIJ £ XVJ S VIIJ grooten waervan jnde rekeninghe van Anthon Cooreman gepasseert is tot ses pond grooten dus alhier noch per quitantie van XXVIJen mey 1664 » — 11p.16s.8gr.
- (L24) Ibid., f°37v° : « Betaelt aenden selven over het maeken van het werck tersyden de cas met het vereeren vande meye tsamen » — 8s.gr.
- (L25) Ibid., f°38r° : « Betaelt door de handen van heer Vermeer aen Jan de Cocq schrijnwarcker volgens het bewys van Jan van Loo orgelmaecker van date XXXen meye 1664 per quitantie » — 1p.13s.4gr.
- (L26) Ibid., f°38r° : « Betaelt aen Franchoy de Ros smet over het vermaeken van tweehondert pondt yserwarck als andersins soo aende casse vande orgels als anders volgens syn specificatie ende quitantie van date VIIJen junij 1664 jnhoudende » — 1p.16s.11gr.
- (L27) Ibid., f°39r° : « Betaelt aen Mr. Gillis van Lindt over de volle betaelinghe van geleent te hebben het cleyn orgelken volgens syne twee quitanties hiermede gaende jnhoudende vanden IXen 7bre 1664 » — 2p.16s.gr.
- (L28) Ibid., f°39v° : « Betaelt aen meester Jan van Loo orgelmaecker van alhier gemaeckt ende gerepareert te hebben de orgels ende dat over de volle betaelynghe volgens syne twee quitanties de leste van date den vierden 8ber XVJc vierentsestich jnhoudende tsaemen ter somme van » — 23p.5s.8gr.
- (L29) Ibid., f°40v° : « Betaelt aen Joos vanden Bossche over dieveerssche keeren gereden te hebben naer Aelst volgens syn specificatie ende quitantie hier mede gaende van date den XVJen Xber XVJc vierentsestich jnhoudende ter somme van » — 16s.gr.
- (L30) Ibid., f°40v° : « Betaelt aen meester Baltazaer Moortgat coster alhier over de montkosten van meester Jan de Loo orgel-

- maecker met synen sone tsamen volgens de quitantie van date den XXVIJen desember XVJc vierentsestich jnhaudende de somme van » — 14p.18s.4gr.
- (L31) *Ibid.*, f°42v° : « Betaelt aenden voerman van Baesterode van gebrocht te hebben de cas vanden orgels volgens de notitie byden rendant gehauden jnhaudende ter somme van » — 5s.6gr.
- (L32) *Ibid.*, f°43r° : « Betaelt aen Meynecus de Maessenaer temmerman over synen aerbeyt van geholpen te hebben als men de cas opdede den XXJen Junij XVJe vierentsestich volgens de notitie byden rendant gehauden ter somme van » — 4s.gr.
- (L33) *Ibid.*, f°43v° : « Betaelt aen Jacques van Calendries over den coop ende leveringhe van een vat boscolen verbesicht tot het sauderen van de orgels den XXVIIJen Julijs 1664 ter somme van » — 1s.4gr.
- (L34) *Ibid.*, f°44r° : « Betaelt aenden knecht van Mr. Jan de Loo over drinckgelt by laste van menheer Pastoor ter somme van » — 8s.gr.
- (L35) *Ibid.*, f°45v° : « Betaelt aen Chrispiaen Persyn over den coop ende leveringhe van een stuck haut verbesicht aenden hoochsael jn het opdoen vande cas vande orgels volgens de notitie byden rendant gehauden ter somme van » — 7s.gr.
- (L36) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1666, f°37v° : « Betaelt aen Mr. Jan [niet ingevuld] orgelmaecker over gerepareert ende gestelt te hebbene dorgels alhier den VIIJen meye 1666 volgens de notitie byden rendant gehauden ter somme van » — 14s.gr.
- (L37) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1667, f°38v° : « Betaelt aen Mr. Jan [niet ingevuld] orgelmaecker over gerepareert te hebben ende gestelt te hebben de orgels ende pypen binnen dese kerck volgens de notitie byden rendant danoff gehauden ter somme van » — 1p.3s.4gr.
- (L38) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1669, f°29r° : « Jtem betaelt aen meester Jan de orgelmaecker over het repareren vande orgelen in dese kercke volgende de notitie vanden rendant de somme van » — 20s.gr.
- (L39) *Ibid.*, f°31r° : « Jtem betaelt aen Adriaen Philips over sijnen aerbeijt ghedaen int repareren vande orghels volgende oock srendans notitie ende sijne affirmatie de somme van » — 2s.4gr.
- (L40) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1670, f°42r° : « Betaelt aen mr. Jan den orgelmaecker over het repareren vande orgelen jn dese kercke blyckende by de notitie van rendant ende quitantie daer van synde ter somme van » — 6p.8s.gr.
- (L41) *Ibid.*, f°42r° : « Betaelt aen Adriaen Philips over drij daeghen aerbeyt ten tyde dat de orgelen gerepareert wierden vuytwijzens srendants notitie alsvooren ter somme van » — 3s.6gr.
- (L42) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1671, f°36v° : « Betaelt aen Adriaen Philips over den dienst ende gedaene aerbyt opde hoochsaele jn het blaesen vande orgelen ende dat over het jaer verschenen Ste Jansmisse 1671 mitsgaders eenen dach gedient thebben den orgelmaecker tsamen volgende srendants notitie ter somme van » — 18s.4gr.
- (L43) *Ibid.*, f°38r° : « Jtem over de reparatie gedaen aende orgelen volgende notitie alsvooren ter somme van » — 8s.gr.
- (L44) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1672, f°30v° : « Jtem betaelt aen Mre Jan van Loye den orlogiemaecker [dit woord geschrapt en vervangen door] orgelmaecker over synen aerbyt ende reparatie gedaen aende orlogie ten dry differenten reysen volgende srendants notitie ter somme van » — 1p.14s.8gr.
- (L45) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 15, Kerkrekening 1673, f°37v° : « Jtem betaelt aenden heurgelmaecker over het maceken ende repareren vande blaesbalcken ende eenighe leveringhe totte orgels dienende tsamen volgens srendants notitie ter somme » — 1p.10s.gr.
- (L46) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 16, Kerkrekening 1675, f°30v° : « Jtem betaelt aen Jan van Loo de somme van een pont grooten ende dat over het cuisschen ende repareren vande orgelen volgens de quitantie dus hier » — 1p.gr.
- (L47) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 16, Kerkrekening 1677, f°29r° : « Betaelt aen Adriaen Philips over synen aerbeyt van vyf daeghen en half de orgelen te blaesen als de selve gerepareert wierden volgens srendants notitie ter somme van » — 5s.6gr.
- (L48) *Ibid.*, f°34r° : « Betaelt aen het repareren vande oorghelen met het maecken van vijftien nieuw pypen ende seven dachuren vanden meester die deselve gerepareert heeft mitsgaders over seven daeghen te defroyeren ter somme van twee ponden vijftien schellingen grooten ». — [totale som van deze post] 3p.7s.8gr. [In margine] « Transeat volgens de notitie vanden heer pastoir deser prochie ».
- L49) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 16, Kerkrekening 1683, f°33r° : « Betaelt aen mre. Martinus Loocx orgelmaecker over synen aerbeyt van het repareren ende cuysschen vande orgelen van dese kercke ghedaen over thien daegen bij kennisse vanden heer pastor ende per notitie vanden rendant totte somme van » — 2p.gr.
- (L50) *Ibid.*, f°36v° : « Betaelt aenden heere pastor over de montkosten van mre. Martinus Loocx als hy de orgelen deser kercke heeft gherepareert volgens de notitie vanden rendant ter somme van » — 14s.8gr.
- (L51) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 16, Kerkrekening 1684, f°35v° : « Betaelt aen mre. Martinus Loocx orgelmaecker over vier daeghen te wercken ende repareren de orgelen van dese kercke volgens srendants notitie ter somme van » — 16s.gr.
- (L52) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 16, Kerkrekening 1685, f°35v° : « Betaelt aen mre. Martinus Loocx orgelmaecker van stijlje over het repareren van de orgelen deser kercke volgens syne notitie ter somme van » — 1p.11s.gr.
- (L53) *Ibid.*, f°37r° : « Betaelt aen mre. Pieter Spinoij orgelist over synen aerbeyt van het helpen te stellen de orgelen in het repareren vande selve orgelen by den orgelmaecker volgens syne notitie ter somme van » — 8s.gr.
- (L54) *Ibid.*, f°41r° : « Betaelt aen heer en mre. Joannes Vermeire pastor deser prochie over seven daghen loghement ende tractement vanden persoon van mre. Martinus Loocx orgelmaecker van stijlje als wanneer hij de orgelen van dese kercke heeft gerepareert volgens de notitie vanden selven heer pastor totte somme van » — 10s.6gr.
- (L55) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 16, Kerkrekening 1687, f°40r° : « Betaelt aen mre. Martinus van Loocx [dit woord geschrapt en vervangen door] Loije orgelmaecker van stijlje ter somme van een pont grooten over het repareren van de orgelen van de voornoemde kercke volgens deselve notitie dus hier » — 1p.gr.
- (L56) *Ibid.*, f°40v° : « Betaelt aen Joos Nissens over sijnen aerbeyt

- van het dienen den orgelmaecker met het blaesen vande selve orgelen totte somme van twee schellinghen ses grooten volgens deselve notitie dus hier » — 2s.6gr.
- (L57) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 17, Kerkrekening 1689, f°26r° : « Ontfaen over het waslicht verbesicht inde uytvaert van Jan van Loij volgens deselve notitie [gehouden door pastoor Vermeire] ter somme van » — 4s.6gr.
- (L58) Ibid., f°38r° : « Betaelt deur de handen vanden heer pastor deser prochie aen mre. Martinus van Loo orgelmaecker van stijlle over synen arbeit van drij daghen in dese kercke gevrocht te hebben aen de orgel midtsgaders over eenighe vellen geleverd te hebben tot de blaesbalcken ende over syn defroyeren tsaemen hier » — 19s.6gr.
- (L59) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 17, Kerkrekening 1690, f°45v° : « Betaelt aen Joos Nissens over synen dienst ende pensioen van jnde kercke een geheel jaer de orghelen te blaesen verschenen kersavont 1690 ende mits de orgel eenigen tyt heeft stille gestaen mits de troubelen ghemodereert opde somme van » — 16s.gr.
- (L60) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 17, Kerkrekening 1692, f°38v° : « Betaelt aenden voornoemden heer pastor Vermeire over tgonne dat hij verschoten hadde aen mre. Martinus van Loij orgelmaecker van stijlle over synen dienst ende aerbeit van vier daghen gewerckt hebbende aende orghelen van dese kercke met syne montkosten tsaemen volgens deselve notitie ter somme van » — 1p.8s.9gr.
- (L61) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 17, Kerkrekening 1695, f°38v° : « Betaelt aen Gillis van de Voirde over het voeren van het kercken dingen het haelen van de orgelen als andersints volgens de notitie vande vornoempden rendant totte somme van » — 12s.gr.
- (L62) Ibid., f°39r° : « Betaelt aen mre. Martinus van Loo orgelmaecker tot Aelst over synen dienst ende aerbeit van het stellen ende repareren van de orgelen in dese kercke volgens syne quitantie van daete den XVJen february 1696 totte somme van » — 5p.gr.
- (L63) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 17, Kerkrekening 1697, f°38v° : « Betaelt aen Mevr. van Ste Brigitten tot Dendermonde de somme van een pont ses schellinghen grooten over huere vanden outaer cleeren ende orghelen te bewaeren volgens de voorseyde notitie dus hier » — 1p.6s.gr.
- (L64) R.A.G., Fonds Lebbecke (Kerk) 17, Kerkrekening 1699, f°37r° : « Betaelt aen meester Ivo de Wever organist tot Dendermonde de somme van seestien schellinghen grooten over en ter causen dat hy heeft comen visiteren ende opnemen de orgel naer dien die verrepereert was bij Sieur Helman tot Andtwerpen notione dus » — 16s.gr.

Bijlagen

In de originele documenten vindt men de disposities vaak niet in lijstvorm uitgeschreven. Wij hebben dit wél gedaan met de bedoeling de tekst overzichtelijker te maken.

Bijlage I

Parochiekerk te Lebbecke — Contract over de herstelling en de uitbreiding van het orgel tussen burgemeester en schepenen van Lebbecke en orgelmaker Jan van Loo — 5 september 1651

Rijksarchief te Gent, Fonds Lebbecke (Kerk), bundel 71 nr. 15

Heden den 5 van september anno 1651 soo syn vergadert de Heere Petrus Spanoghe Pasteur van Lebbecke ende neffens hem Men Heer Louis Van Vossel Meyer mitsgaders Beurghermeester ende scepenen van Lebbecke ende Mr Jan van Loey ter andere ende syn veraccordeert met den voornoemden Mr. Jan op de naervolgende conditien dat hy moet behoorlyck repareren de blaesbalcken ende de buyse daer onder van onse Orghele tot Lebbecke mitsgaders een nieu secreet met syn toebehoorten als conforme onse orghelen. Jtem noch 20 buysen van haut van waegeschot van den bourdon. Voors alle pypen ende buysen die ghebrocken oft ghecrompt syn ter hermaecken naer behooren. Dese naervolgende registers sullen verandert worden

een Bordon luydende 16 voet ghestopt,
prestant van 8 voet,
holpype van 8 voet,
octave van 4 voet,
fluyte van 4 voet,
quinte fluyt,
sufflet,
superoctave,
dobbelet,
mixture elck van 3 buysen,
tromphet ghesneden
Cornet van 3 buysen
ende de cleyn orghel onderste de quinte dein verandert in
een holpype.
Jtem prestant 4 voet,
fluyt a 4 voet,
Cornet in plaetse van sesquialter,
super octave,
quinte fluyt ghesneden,
suffelete
nazarne,
mixture ofte sembael van 2 buysen.

Voors is oock conditie waert by dien datter noch iedt ghebraeck aen de selve orghel dat hy het selve sal moeten behoorlyck maecken ende alle syne wercken goet hauden thien jaer die hy op synen kost binnen de selven tyt sal moeten repareren ende dat voor de somme van vierentwintich ponden grooten eens, oft ist dat wy Pasteur, Meyer ende scepenen gheraetsaem vinden

het selve werck te doen prijzen soo sullen sy het selve moghen doen ende den voornoemden Mr. Jan sal moeten te vreden wesen met sulckenen prys als dies verstaende sullen oordeelen maer dit en is niet ten keur van den voornoemden Mr. Jan. in teecken der waerheyt hebben wy contractanten dit onderteeckent desen 5en september 1651, present Pasteur, Meyer schepenen kerckmeester onderteeckent

Petrus Spanoghe L(oui)s van Voshol
Gillis moens Joos moeyersoen kerckmeester
My torconden als greffier P.J. Cooreman 1651
Adriaen meijnsman
Jan van Loo

☆

Bijlage II

Sint-Alexiusbegijnhof te Dendermonde — Schatting van de verplaatsing van het orgel door orgelmaker Martinus van Loo — 13 juli 1687

uit : J. Broeckaert, *Cartularium van het Begijnhof van Dendermonde, Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van Dendermonde, Buitengewone Uitgaven* nr. X, 1902, p.L

Op heden desen XIIJen July 1687 soo hebbe ick onderschrevenen Mr. Martinus van Loo, orgelmaecker woonende tot Aelst, ten verzoeke van Jo^e Anna van Laere, meesteresse van den beggynhove, ontboden geweest binnen den beggynhove der stede van Dendermonde, ter causen van te taxeren ende extimeren van het versetten van de orgels in de kercke van den voornoemden beggynhove, het welcke ick onderschreven naer myn beste kennelyckheyt hebbe geschat ende geexlimeert wel te importeren ende bedraeghen tot de somme van ... [niet ingevuld], sonder dat de voornoemde meesteresse aen my in eenigher manieren heeft versocht ofte geseyt dat ick hetselve werck hoogher ofte leeger soude schatten als ick naer myne beste kennelyckheyt gedaen hebben, gevende voor redenen van wetenschap alle hetgone voorschreven alle het selve soo geschiet te syne, met presentatie, dies noodt synde, onder eedt te verclaeren in forma. Actum desen onderteecken.

Martinus van Loo

☆

Bijlage III

Parochiekerk te Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek — Ontwerp over het vervaardigen van een nieuw orgel tussen de kerckmeesters en orgelmaker meester Martinus van Loo — 7 april 1701

Algemeen Rijksarchief te Brussel, Notariaat Generaal van Brabant, nr. 3271 — Notariële bescheiden van notaris Joannes van Boterdael

Accoordt over d'maecken nieuwe orgelen
Die momboirs der kercke van Onse Lieve Vrouw Lombeke
En Mr. Martinus van Loo, orgelmaecker tot Aelst
7° April 1701

Proieckt van een Horghel om te leveren ten dinste vande kerck van onse L. Vrouwe van lombeek

1. Item een prestant van vier voet behoerelijck vertent om te monstereen.
2. Een holpijp van acht voet luydende de onderste octaef van houdt ende t resterende van loot
3. Een fluyt van vier voet gesloten
4. Een octaef open a twee voeten
5. Een super octaef al ordinair
6. Een quinte fluyt
7. Een Cornet dry dick
8. Een Simbal
9. Nachtergael, ventiel en tremblant, twee blasbalcken met sufesanten van wint voor het voorschreven werck
10. Een Clauwier van c.Sol.fa ut onder tot c.sol.fa.ut boven
11. Een secreet van wagheshot al naer den hijs van het werck
12. De kas volghens de modelle oock van droog wagheshot, maer de postieren die boven op de voorschreven oorgelkas moesten staen sullen blijven staen tot lasten van de kerck.
13. Staet te noteren dat alle andere materialen dienende tot het maecken van dit voorschreven werck nota, bealvens de ocsael ende die poestieren sullen blijven tot laste vanden aenverder
14. Ende tot het overvoeren vande selve oorgel werck van Aelst naer onse Lieve Vrou Lombeek blijft tot last vande prochie ofte kerck.

☆

Bijlage IV

Parochiekerk te Berlaar — Contract over de herstelling en de uitbreiding van het orgel dat indertijd door orgelmaker Martinus van Loo was vervaardigd, gesloten vóór de Schepenen van de heerlijkheid van Berlaar tussen orgelmaker meester Hendrik Pescheur uit Antwerpen enerzijds en pastoor Bartholomeus Brouwers en de kerkmeesters Adriaan vanden Venne, de jongere, en Jan de Schuttere anderzijds — 22 november 1707

Rijksarchief te Antwerpen, Gemeentearchief Berlaar, nr. 141

Wy schepenen der heerlyckheyte van Berlaer dese onderteeckent hebbende collegiallyck vergaedert synde, doen te weten dat voor ons ghecompareert is mr hendrick pescheur orgelmaecker woonachtigh binnen der stadt antwerpen ter eenre, ende den Eerw heere Bartholomeus Brouwers pastoor benefens adriaen vanden venne den jonge ende jan de Schuttere kerckmeesters respectivelyck deser parochie van Berlaer voorseyt welcke voorseyde Comparanten bekennen ende verlyden met advoy van ons Schepenen voornoemt te saemen aengegaen te hebben het naervolghende Contract ende Conditie, teweten dat den voorseyden mr henrick pescheur sal hebben te vermaecken ende hermaecken de nieuwe dobbele orgel in dese kercke van Berlaer voorseyt ghesteldt ende ghemaect door martinus van Loo, inder naervolghende manieren. ende voor ierst sal

het groot bovenprestant moeten wesen van acht voeten hoogh
ghenoetsaem vertent ende ghestoffeert
d'octave hoogh vier voeten,
de superoctave twee voeten,
de holpype sprekende acht voeten,
fluyte vier voeten sprekende,
Quintfluyte ghesneden,
nasar een register,
tierce ghesneden,
mixture van dry pypen,
Simbale van twee pypen,
Cornet van vier pypen,
Chifflet ofte flagolet sprekende eenen voet,
trompet ghesneden ghemaect van ten,
trablant ende
nachtegael

Tot de clyne orgel

de holpype sprekende acht voeten,
prestant vier voeten,
fluyte vier voeten,
octave twee voeten,
superoctave eenen voet,
sexquialtre ofte clyn Cornette,
Simbale twee pypen

De secreten so het groot als het clyn te hermaecken ofte ingevalle niet bequaem en syn, nieuwe te maecken ende dat alles soodanich in perfectie, dat by mannen en meesters daert toe te versoecken ende hun des verstaende goet sal gheceurt worden, andersints het gene manqueert door de selve visitateurs te jugeren ende t'syns aennemers coste te vermaecken waervoren den voorseyden mr henrick pescheur sal ghenieten eene somme van sesse hondert ende vyfftygh guldens eens op cortinghe daer van sal aen hen te kersemisse jierstcomende ghetelt worden eene somme van hondert guldens met conditie oock dat de voorseyde orgel alsoo wel ghejaer daer naer deselve instae ende goet sal houden, mits daervoren, boven de gheloefde somme, hem te betaelen sesse guldens met welcken contracte parthyen verclaeren hun vereenicht ende content te houden, onder verbintnisse ende renuntiatie als naer verlui actum 22 9ber 1707 ende was onderteeckent

B Brouwers pastor de Berlaer, jan de schutter, adriaen van veene, henry pescheur, Cornelis Buckens, Christiaen Bellens, adriaen vander venne, was geschreven my present onderteeckent J van Eyck jta est Van Eyck

☆

Bijlage V

Staet Estematif der groote Orgel van onze Lievevrouwe Kerke te Dendermonde [1828]

Archief Collegiale te Dendermonde, bundel NV 4

Inhoud der Registers ofte stemmen der groote Orgel

- 1° Bourdon, 16 voeten
- 2° Montre, 8 voeten
- 3° Holpyp
- 4° fluyt
- 5° Prestant
- 6° Doublette
- 7° Nazart
- 8° Tierce
- 9° Larigotte
- 10° Fourniture
- 11° Cimbale
- 12° Voxhumana
- 13° Trompette
- & 14° Claron

1° Den voorzeyden Bourdon 16 voeten den welken den grond is of fundament der geheele orgel, waer op al de handere registers steunen, is actuelyk van zoo eene flauwe gesteltenis dat men byna

niet in staet is van den zelve te hooren, alleen toucherende, of met handere registers, in plaets, dat hy zoude domineren, en den melodieuzen toon geven aen de gansche Orgel; Deze peypen zullen met eene Kleyne bekosting gerestaureert worden, dat de zelve zoo goed zullen zyn als nieuwe.

2° De Montre 8 voeten den welken den medehelper is van den Bourdon 16 voeten, reedens hy de octaef uytspreekt; is eenen register den welken van groote weerde geagt word by alle Muzikanten en artisten, alle de peypen van den voorzeyden register zyn van vooren te zien in de Kasse der groote orgel, waer van er veele zyn die noodzaekelyk zullen moeten nieuw gemaekt worden, en de handere gerestaureert. Men moet weeten dat er daegelyks van die groote peypen risqueeren intestuyken, en hierdoor, beneden in de kerke op den grond te vallen, waer van wy daegelyks de proef kunnen toonen.

3° De Holpyp, 4° Fluyt, 5° Prestant, 6° Doublette, 7° Nazart, 8° Tierce, 9° Larigotte, 10° Fourniture, 11° Cimbale, zyn ook al oude peypen de welke 300 Jaeren oud zyn, en zullen moeten gerestaureert worden.

12° Den Voxhumana blyft noyt accord gesteld. hierdoor is hy ongebruykbaer; zoo den zelve zal moeten gerestaureert worden.

13° Van de Trompette bas, zyn'er verscheyde tongwerken versleeten de welke zullen moeten nieuw gemaekt worden.

14° Den Claron bas, zyn al oude peypen die gemaekt zyn van blik, en zullen nieuw moeten gemaekt worden, reedens zy gans versleeten zyn.

/ Raekende den Sommie / Den Sommier is een stuck van groote aengelegentheyd, reedens het de tafel is, waer op al de peypen geplaetst zyn van geheel de Orgel, en waer in den generaelen wind kooft om al de peypen te doen spreken, alle de Schuyven van den voorzeyden Sommier zyn versleeten en hierdoor Sluyten zy niet dicht, dit is de oorzaeke dat de peypen haeren noodzaekelyken wind niet ontvangen, zoo deeze Schuyven zullen moeten gerestaureert worden dat zy dicht zyn.

Om deeze noodzaekelyke reparatie hiervooren vermeld in eenen overbeterlyke order te brengen, wil ik hetzelve aennemen te maeken voor honderdvvyftig guldens brabands Courant geld, in Conditie dat het zelve zal moogen geexamineert worden van al de grootste Muzikanten en artisten.

[ondertekend door] J.J. Loret

Mededelingen

Tweede LOK-orgeltrip op 14 oktober

Op zondag 14 oktober organiseert LOK een tweede orgeltrip met het doel orgels te bezichtigen en te beluisteren in Oost-Brabant.

Om 14 uur speelt stadsbeiaardier R. Van Steenwegen de beiaard van de universiteitsbibliotheek en om 14.30 uur vertrekt men aan de parking van de Ravenstraat (achter de universiteitsbibliotheek).

De tocht gaat naar Wakkerzeel (St.-Hubertuskerk — Robustelly-orgel), Westerlo (St.-Lambertuskerk — kistorgel Gh. Potvlieghe), Averbode (Abdijkerk — koororgel Pels) en naar Herselt waar een bezoek wordt gebracht aan het atelier van Ir. Pels.

De organisten zijn Herman Stinders en Luk Bastiaens. Joris Verdin zal het avondconcert geven op het grote Pelsorgel van de St.-Martinuskerk te Wezemaal.

De inschrijvingskosten bedragen 420 F voor leden, en 480 F voor niet leden, te storten op bankrekening 423-4070171-92.

Internationale Orgelweek Brussel van 22 tot 28 oktober '84

De «Orgelkring van Brussel» vzw organiseert een internationale Orgelweek van 22 tot 28 oktober, bestaande uit 14 orgelconcerten gegeven door befaamde organisten uit binnen- en buitenland op de voornaamste orgels in en rond de hoofdstad. De programmatie is als volgt :

Maandag 22 oktober :

12u30 : Protestantse Tempel (Coudenberg 5); Anne-Marie Louis (Brussel); Werken van Boëly, Vierne, Hindemith en Maleingreau

20u30 : Sint-Michielskathedraal (St.-Goedelevoorplein); Kees Rosenhart (Nederland); Werken van Buxtehude, Porta, Bruna, Froberger, Kerll, Muffat, Pachelbel en Bach

Dinsdag 23 oktober :

12u30 : Kapellekerk (Kapelleplein); Edward De Geest (Eeklo); Werken van Tincl, Franck, Vierne en G. Verschraegen

20u30 : Sint-Michielscollege (St.-Michielslaan, Etterbeek); Rolande Falcinelli (Frankrijk); Werken van M. Dupré, F. Peeters, R. Falcinelli

Woensdag 24 oktober :

12u30 : O.-L.-Vr. van de Finistaerekerk (Nieuwstraat); Anne Froidebise (Luik-Chênée); Werken van A. v.d. Kerckhoven, W.A. Mozart, J. Pachelbel en J.G. Walther

20u30 : St.-Pieterskerk te Jette (Kardinaal Mercierplein); Viktor Lukas (Duitsland); Werken van C.Ph.E. Bach en F. Mendelssohn

Donderdag 25 oktober :

12u30 : St.-Jacob op Koudenberg (Koningsplein); Jan Valach (Antwerpen); Werken van Xav. Brixl, J.L. Bella, P. Eben Unesco : 1984 = jaar van de Tsjechische Muziek

20u30 : St.-Pieterskerk Ukkel (Dekenijstraat); Kamiel D'Hooghe Grimbergen; Werken van P. Cornet, A. v.d. Kerckhoven, M. Van den Gheyn, Fetis, Bach

Vrijdag 26 oktober :

- 12u30 : Dominikanenkerk Etterbeek (Renaissancelaan) ;
Rafaël Wiltgen (Brussel) ; Werken van L. Vierne, J. Jongen,
C. Franck, J. Langlais
20u30 : Abdij van Ter Kameren (Louisalaan, Elsene)
Marie-Louise Girod (Frankrijk) ; Werken van Mendelssohn,
Brahms, Dupré, Tournemire, Girod en Bach

Zaterdag 27 oktober :

- 12u30 : O.-L.-Vrouwkerk van Laken (O.-L.-Vr.-Voorplein) ;
Johan Moreau, titularis ; Werken van C. Franck en A.
Guilmant
20u30 : Karmelietenkerk (Louisapoortgalerij 221) ; Hans Fagius
(Zweden) ; Werken van Olssen, Geist, Mozart, Alain, Liszt

Zondag 28 oktober :

- 12u30 : Basiliek van Koekelberg ; Marcel De Broeck, titularis ;
Werken van Franck, Loeillet, Peeters, Jongen, Meulemans
20u30 : St.-Michielskathedraal (St.-Goedelevoorplein) ; Jozef Sluys,
titularis ; Werken van J.S. Bach

Orgel Auditie-wedstrijd 1984

Na een eerste succesvolle orgel auditie-wedstrijd die plaats had op 30 oktober 1983 ligt het in de bedoeling van de Stichting Omer Van Puyvelde-Crescendo vzw dit jaar een Orgelweekend in te richten op 27 en 28 oktober.

Op 27 oktober zal om 10u een Akademische zitting en om 15u de wedstrijd doorgaan voor studenten uit de Rijksconservatoria en het Lemmensinstituut in het Koninklijk Muziekconservatorium van Gent op het nieuwe concertorgel. Om 20u30 geeft E. De Geest, titularis orgelist aan de Dekenale Kerk van Eeklo, een orgelrecital op het voornoemde orgel.

Op 28 oktober om 15u zal de wedstrijd doorgaan voor leerlingen en laureaten uit de rijks- en gesubsidiëerde inrichtingen voor secundair muziekonderwijs vanaf de Hogere Graad B op het gerestaurerde Van Peteghem-orgel van de O.-L.-Vr. St.-Pieterskerk te Gent. Om 20u30 geeft J. Huys, Directeur van het Koninklijk Muziekconservatorium van Gent, een orgelrecital op voornoemde orgel. Tijdens dit concert zal de prijsuitreiking van beide wedstrijden doorgaan. Als jurylid voor de wedstrijden zetelen o.a. S. Deriemaeker, C. Dubois, J. Huys, J. Louël, J. Vanden Borre, H. Van Rechem, J. Van Eetvelde, D. Verschraegen, H. Verschraegen en K. D'Hooghe.

Om deel te nemen aan de wedstrijd dienen de kandidaten vóór 4 oktober het bedrag van 250 F te storten op rek. nr. 035-0224755-47 van Mevr. B. De Pauw met vermelding : « deelname orgelwedstrijd 1984 ».

De inschrijvingen moeten eveneens vóór 4 oktober binnen zijn in de Zetel van de Stichting met vermelding van :

1. Naam, geboortedatum, adres en telefoonnummer ;
2. Gedane studies : naam van de inrichting en gevolgde disciplines, naam van de leraar(s) orgel (in volgorde) ;
3. Behaalde onderscheidingen met datum, graden en eventuele deelname aan wedstrijden met behaalde resultaten ;
4. Andere studies.

De kandidaten dienen naast een verplicht werk (te bekomen bij de inschrijving) een repertorium voor te stellen :

— voor de conservatoriumstudenten : min. 2 max. 5 werken met een min. van 15' max. van 20' duur ;

— voor de lln. van het secundair muziekonderwijs : min. 2 max. 4 werken met een min. van 10' max. van 15' duur, waarin diverse stijlperiodes aan bod komen ! Een werk van een Belgisch componist zou zeer aan te bevelen zijn.

De jury kiest 1 of meerdere werken (of fragmenten) uit het voorgestelde repertorium.

Er worden 2 repetitiebeurten van 1 uur toegestaan. De uurregeling is als volgt :

— voor de conservatoriumstudenten op 25 en 26 oktober tussen 9 en 19 uur in het conservatorium ;

— voor de lln. van het secundair onderwijs vanaf 4 oktober in de St.-Pieterskerk. Coördinator : Mevr. B. De Pauw.

De kandidaten worden beoordeeld in hun respectievelijke graden. De beslissing van de jury kan niet betwist worden.

De prijsuitreiking gaat door op zondag 28 oktober tijdens het slotconcert in de O.-L.-Vrouw St.-Pieterskerk.

Alle kandidaten die tenminste een voldoening behaalden bekomen een Getuigschrift van deelname.

De Ereprijs van de Stichting zal toegekend worden aan de kandidaat die de meest gave uitvoering, zowel wat virtuositeit, interpretatie als muzikaliteit betreft, ten gehore heeft gebracht en minstens een grote onderscheiding heeft behaald. Deze laureaat zal de gelegenheid geboden worden een recital te verzorgen in de Orgelcyclus O. Van Puyvelde.

Orgelexcursie doorheen Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen

Op zaterdag 3 november a.s. organiseert de «Vlaamse Orgelvereniging» vzw een belangrijke orgeltrip.

Het programma ziet er als volgt uit :

13u45 samenkomst te Jette (St.-Pieterskerk)
14u St.-Pieterskerk te Jette : Van Beverorgel, 1898
orgelrecital door Arno Schoof

15u15 Abdijkerk te Grimbergen : koororgel G. Potvlieghe, 1981
orgelrecital door Willem Ceuleers

koffiepauze

17u St.-Gertrudieskerk te St.-Antelinks : Van Peteghem, 1835
orgelrecital door Willem Ceuleers

17u30 St.-Amanduskerk te Aspelare : Van Peteghem, 1783
orgelrecital door Luk Bastiaens

avondmaal

20u St.-Michaëlskerk te St.-Lievens-Houtem : Van Peteghem, 1780
slotconcert door Luk Bastiaens

22u aankomst te Jette

Tot 24 oktober e.k. kan U inschrijven door storting van slechts 350 F op rek. nr. 408-7046691-94 t.n.v. de «Vlaamse Orgelvereniging» vzw, Pothoekstraat 138/14 te 2008 Antwerpen.

Na 24 oktober kunt U uw deelname telefonisch bevestigen op het nr. (03) 236 4770, na 18 uur.

U krijgt dan geen verder bericht, maar wordt verwacht aan de St.-Pieterskerk te Jette rond 13.45 uur.

In de kostprijs is begrepen : toegang tot de 5 orgelconcerten ; de autobusreis en de uitvoerige programmabrochure.

Een lunchpakket voor het avondmaal dient zelf te worden meegebracht.

Deze excursie wordt georganiseerd onder de auspiciën van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, dienst voor de Muziek.

Ingebruikname Orgel Martinikerk - Groningen (NI)

Op 14 september a.s. komt na een jarenlange periode van zwijgen het grote orgel van de Martinikerk te Groningen weer voor kerkelijk- en concertgebruik beschikbaar. In twee fasen is de restauratie van dit belangrijke instrument door orgelmaker Jurgen Ahrend uit Leer afgerond. Daar het orgel een compositie is van bouwstijlen uit de 15e, 16e, 17e en 18e eeuw is de historische waarde slechts met enkele andere belangrijke instrumenten in Noord-West Europa vergelijkbaar.

De muzikale kwaliteit en de omvang van dit orgel zal ongetwijfeld veel belangstelling oproepen bij allen die in muziek en met name in die van het orgel geïnteresseerd zijn.

De kerkvoogdij is voornemens na de officiële overdracht — die in besloten kring zal plaatsvinden — vakmusici en orgelliefhebbers in de gelegenheid te stellen dit instrument te beluisteren tijdens een bijzonder presentatieconcert op zaterdagmiddag 15 september, aanvang 15 uur. De adviseur, die de gehele restauratie begeleidt, heeft, de heer Cor Edskes, zal een uitgebreide toelichting geven op de uitgangspunten en werkwijze die hebben geleid tot het feit dat dit instrument nu tot de meest monumentale instrumenten in Nederland behoort. Het instrument zal vervolgens worden gedemonstreerd en met een concert zal deze middag worden besloten.

In verband met de beschikbare ruimte is er enige beperking ten aanzien het gewenste aantal bezoekers. Derhalve is er voor het bijwonen van deze kennismaking met het gerestaureerde orgel een regeling getroffen. Kaarten voor deze gerichte presentatie door Wim van Beek, organist van de Martinikerk kunnen door overmaking van f 1,50 per bezoeker (i.v.m. verzendkosten) op giro 877.791 t.n.v. Kerkvoogdij Hervormde Gemeente Groningen worden aangevraagd, onder vermelding van «presentatie orgel 15 september».

Geïnteresseerden dienen vóór 1 september a.s. het bedrag (aantal x f 1,50) over te maken.

De toewijzing geschiedt op volgorde van binnenkomst.

Christian Muellerorgel - Waalse kerk - Amsterdam 1734-1984

Het eerste orgel dat in de Waalse Kerk te Amsterdam heeft geklonken werd in 1680 gemaakt door de Gentse orgelmaker Nicolaas LANGLEZ. De kas van dit instrument waarop het jaartal 1680 nog steeds prijkt, is tot op heden nagenoeg onveranderd gebleven. Al spoedig na de oplevering van Langlez blijkt het orgel op verschillende punten onvolkomen en worden vele reparaties uitgevoerd.

In 1722 wordt het onderhoud opgedragen aan Christian Mueller die in 1733 ook de opdracht krijgt het instrument geheel te vernieuwen. Zoals in de dispositie is te zien maakte Mueller gebruik van enig pijpwerk van Langlez. Op het balgenhuis achter het orgel bouwde hij de kas voor het zelfstandig pedaal. Verder werden de mechanieken, windladen, klavieren en de windvoorziening volledig vernieuwd. Bovendien werd de bekroning van het Rugwerk gemoderniseerd. Het Hoofdwerk kreeg als basis een Prestant 16' waarvan het groot octaaf wegens hoogtegebrek als gedekt werd uitgevoerd.

Zoals bijna alle oude orgels ontkwam ook dit instrument niet aan vernieuwingsdrang en werd het in de loop der tijd aan de veranderende smaak aangepast.

Dit najaar wordt het memorabele feit herdacht dat 250 jaar geleden Christian Mueller de bouw van zijn orgel in de Waalse Kerk

in A'dam voltooidde. Dit orgel is uniek in Nederland en eigenlijk in West-Europa. Mueller heeft ook het orgel in de Oude Bavo in Haarlem gebouwd. Bij de bouw van het Waalse Kerk-orgel heeft hij echter oudere en meer traditionele principes toegepast. Daarom is dit orgel ook bij uitstek geschikt voor de Nederlandse en Noord-Duitse Barokmuziek, zoals Sweelinck en Bach.

In 1960 wordt besloten tot een algehele restauratie voltooid in 1965 door de orgelmakers Ahrend en Brunzema te Loga (BRD) onder advies van Cor Edskes en Gustav Leonhardt. Zoveel mogelijk is getracht de toestand van 1734 te reconstrueren. Dankzij de deskundigheid van de betrokkenen bij de laatste restauratie is dit zo unieke en gaaf bewaarde instrument weer in de oude luister hersteld en kan men weer met volle teugen van de schepping van Chr. Mueller genieten.

In de serie zaterdagmiddagorgelconcerten in de Waalse Kerk zal de komende maanden vanwege het 250-jarig bestaan extra aandacht worden besteed aan het orgel en zijn kwaliteiten, zijn bouw, de restauratie, etc. Er zal een boekje worden uitgegeven over het orgel en er zal een kleine tentoonstelling zijn.

6 oktober : Piet Kee, orgel ; lezing van Hans van Nieuwkoop over Chr. Mueller.

20 oktober : Harald Vogel, orgel ; lezing van Klaas Bolt over het Mueller-orgel.

3 november : Gustav Leonhardt, orgel en lezing over de restauratie en de architectonische aspecten van het Muellerorgel.

10 november : Ton Koopman, orgel en lezing « Wat leren ons oude orgels over de uitvoeringspraktijk ? ».

1 december : Jacques van Oortmerssen, orgel en lezing « Het Chr. Muellerorgel 250 jaar ».

Aanvang is steeds om 15.30 uur. Toegang 5 Gld.

Waalse Kerk, Oudezijds Achterburgwal 159, Amsterdam.

Kompositiewedstrijd te Erding

Landkreis Erding organiseert een compositiewedstrijd in het kader van het Europees Jaar van de Muziek. Nieuwe werken voor orgelsolo met een duurtijd van 10-15 minuten kunnen ingezonden worden tot 28 februari 1985.

Prof. Edgar Krapp zal de bekroonde werken creëren tijdens de 19de Erdinger Orgelweek in oktober 1985. De jury is samengesteld uit Günter Bialas, Berthold Hummel, Jürg Baur, Theo Brandmüller en Robert M. Helmschrott.

Inlichtingen : Rektor Gustav Knapek, Aribostraat 21, 8058 Erding, G.F.R.

Albert Anthoni Minsz orgelmaker

Onder deze titel wordt de publikatie van een boek aangekondigd over Albert Anthoni Hinsz, één der meest vooraanstaande orgelbouwers in de achttiende eeuw in Nederland.

Samen met zijn vriend Wilhelm Lustig, wist hij het orgel sterk te verbeteren. Hinsz kreeg als het ware een monopoliepositie in Groningen en Friesland. Maar ook in de rest van Nederland was de orgelbouwer Hinsz een begrip.

Het boek van Wim J. Dorgelo over deze orgelmaker is een studie over één van de grootste orgelbouwers in Nederland. Alle monumentale orgels van bouwer Albert Hinsz staan in dit boek beschreven. Veel aandacht is daarbij besteed aan de illustraties die in dit boek

van groot formaat meer tot hun recht komen. Waar nodig is steeds een illustratie geplaatst om de omschrijving van het orgel te verduidelijken of een detail te belichten. Voor kenner en leek is deze methode van rangschikking gemakkelijk te volgen.

Het boek is daardoor, ondanks de overstelpende hoeveelheid tekst een gemakkelijk te hanteren naslagwerk geworden.

Dit boek kan bij intekening besteld worden. Het kost 75,- Gld. Bij verschijnen is de prijs 95,- Gld. Het is gebonden in een kunstlinnen band en heeft het formaat van 24x32cm en een omvang van circa 254 pagina's.

Intekening bij Lykele Jansma Uitgever, Antwoordnummer 104, 9285ZV Buitenpost.

« Cum Jubilo » contactblad van het Gregoriaans Onze-Lieve-Vrouwekoor van Abele-Watou

In 1981 werd te Watou, de verre uithoek van Vlaanderen, een «Festival» van het gregoriaans georganiseerd door het plaatselijke koor. Negen koren uit Vlaanderen en Nederland namen er deel aan. Achthonderd luisteraars kwamen tot de ontdekking dat «in Vlaanderen een Gregoriaans renouveau op gang was gebracht» (Gwy Mandelinck).

Het Gregoriaans Onze-Lieve-Vrouwekoor van Abele-Watou presenteert nu het eerste nummer van zijn contactblad «Cum Jubilo».

Naast het onderhouden van goede contacten tussen de koorleden en de vele sympathisanten beoogt de dirigent B. Deheegher : «Het Gregoriaans zijn plaats te geven waar het recht op heeft, DE ERE-PLAATS IS DE LITURGIE».

Alle belangstellenden kunnen gratis het contactblad ontvangen.

Inlichtingen : «Gregoriaans O.-L.-Vrouwekoor, p.a. Bernard Deheegher, Winnezelestraat 15, 8978 Watou.

Helmut Walcha

Helmut Walcha, de grote Bachvertolker uit de vorige generatie werd onderscheiden met het «Grossen Bundesverdienstkreuz».

Agenda

OKTOBER :

- 6 20u30 *Melsele, O.-L.-Vrouwekerk ; Jos Peeters*
- 7 15u30 *Aalst, St.-Maartenskerk ; Kristiaan Van Ingelgem*
- 14 16u *Dendermonde, abdijkerk ; Karol Golebiowski (P)*
- 19 20u30 *Melsele, O.-L.-Vrouwekerk ; Stanis Deriemaecker*
- 21 15u *Lebbeke, Kamiel D'Hooghe*
- 22 12u30 *Brussel, Protestantse Tempel (Coudenberg 5) ; A.M. Louis*
- 20u30 *Brussel, St.-Michielskathedraal ; Kees Rosenhart (NL)*
- 23 12u30 *Brussel, Kapellekerk ; Edward De Geest*
- 20u30 *Brussel, St.-Michielscollege (St.-Michielslaan, Etterbeek) ; Rolande Falcinelli (Fr)*
- 24 12u30 *Brussel, O.-L.-Vrouw van de Finistaerekerk ; Anne Froidebise*
- 20u30 *Jette, St.-Pieterskerk ; Viktor Lukas (D)*
- 25 12u30 *Brussel, St.-Jacob op Koudenberg ; Jan Valach*
- 20u30 *Ukkel, St.-Pieterskerk (Dekenijstr.) ; Kamiel D'Hooghe*
- 26 12u30 *Etterbeek, Dominikanerkerk (Renaissancelaan) ; Rafaël Wiltgen*
- 20u30 *Elsene, Abdij ter Kameren (Louisalaan) ; M. Louise Girod (Fr)*
- 27 12u30 *Laken, O.-L.-Vrouwekerk ; Johan Moreau*
- 20u30 *Brussel, Karmelietenkerk ; Hans Fagius (ZW)*
- 20u30 *Eeklo, Dekanale kerk ; Edward De Geest*
- 28 12u30 *Basiliek van Koekelberg ; Marcel De Broeck*
- 20u30 *Brussel, St.-Michielskathedraal ; Jozef Sluys*
- 20u30 *Gent, Koninklijk Muziekconservatorium ; Johan Huys*

NOVEMBER :

- 17 20u *Clinge (NL), St.-Henricuskerk ; Edward De Geest*
- 29 20u30 *Heverlee, Jezüetenkerk ; Jozef Sluys m.m.v. het Arenbergkoor*

DECEMBER :

- 20 20u *St.-Niklaas, St.-Jozefskerk - Tereken ; Kerstconcert : Jo van den Durpel, orgel m.m.v. de speelgroep «Toccata» o.l.v. R. Suetens*
- 30 11u *Leuven, Grote zaal Cultureel Centrum : «Rond de Leuvense organist Matthias Van den Gheyn»*

Orgeltijdschriften

THE DIAPASON, An International Monthly devoted to the organ, the harpsichord and Church Music, 380 Northwest Highway, Des Plaines III, 60016 U.S.A.

75ste jaargang, nr. 6 — juni 1984

— Umberto Pineschi : Pistoia and Its Historical Organs (1)

- Pamler D. Lowry : *A comprehensive Index of J.S.B. Books in English*
- Charles Callahan : *A Cavallé-Coll Safari*
- Robert Cornell : *A rare Opportunity for Organ Building*
nr. 7 — juli 1984
- Larry Palmer : *Ralph Kirkpatrick (1911-1984)*
- Umberto Pineschi : *Pistoia and Its Historical Organs (2)*
- John E. Williams : *Scottish Organ Music since 1950 (1)*

HET ORGEL, Uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging
80ste jaargang, nr. 7/8 — juli-augustus 1984

- J. van Oortmerssen : *Aspecten van de Versieringskunst in de 17de eeuw, speciaal toegepast op de Noord-Duitse muziek*
- J. Bos : *Kind en Kerklied*
- J. Raas : *Een geheimzinnige brief*
- F. Jespers : *Merklin en Schyven in Nederland*
- T. Goedhart : *«Gezangen voor Liturgie», een belangrijke liedbundel*
nr. 9 — september 1984
- G. Oldenheuwling : *Muzikale regenwulpen te Maassluis*
- J. van Oortmerssen : *Aspecten van de versieringskunst in de 17de eeuw*
- E. Bongers : *Over Kerkmuziek in Noorwegen (2)*
- J. Jongepier : *Nieuw orgel in Amsterdamse Singelkerk*
- P. Peeters, H.W. Luijmes : *De Internationale Orgelfestivals van Haarlem en Deventer*
- J. Remmelzwaal : *Algemene Vergadering 1984*

WUERTTEMBERGISCHE BLAETER FUER KIRCHENMUSIK,

Mitteilungsblatt des Verbandes Evangelische Kirchenmusik in
Württemberg, Verband der Chöre und Kirchenmusiker — e.V.
51ste jaargang, nr. 3 — mei-juni 1984

- Konrad Klek : *Bericht von der Kirchenmusiktagung in Bad Urach*
- Markus Jenny : *Volkstümlich = Volksdümlich ? — Was für eine Musik soll das Volk Gottes heute zu seiner Erbauung singen und hören ? 'Vortrag 6.5.84'*
- Joachim Widmann : *Die Kunst der Bearbeitung — Zu H. Bornefelds Orgelübertragungen*

ARS ORGANI, Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

32ste jaargang, nr. 2 — juni 1984

- Hans Schmid : *600 Jahre Orgeln in München*
- Christoph Minke : *Orgeln im Kirchenkresl Nauen*
- Bert Wisgerhof : *Die Neue Orgel in der Kirche St. Stephan in Andernach*
- Reinhard Jaehn : *Die Orgel von Basedow (1683) Mecklenburgs ältestes klingendes Orgelwerck*
- Otto Biba : *Johann Ignaz Egedachters Orgel in der Stiftskirche Zwettl, Nieder-österreich*
- Jurgen Eppelsheim : *Beschreibung der Riepp-Orgeln der Abteikirche Ottobeuren*

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.
- Drukkerij Van Geertruyen — Asse